

4855

64

891.85

U-40

2011

1200

891.85-3

Ս-40

ՀԵՆՐԻԿՈՍ ՍԻՆԿԵԻԻԶ:

ԳՆԱՆՔ ՆՈՐԱ ՅԵՏԵԻԻՑ

Թարգմանեց

ՏԻԳՐԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆՅ:

ԱԽԱՆԺԻԱ

Տպարան Խորէն Աամարեանցի.

1896.

89/55-3

4-40

ար. Հենրիկոս Սրնկեի:

"Այ - Դարի" թղթագրություն

Թարգմանիչ

ԳՆԱՆՔ ՆՈՐԱ ՅԵՏԵՒՅ:

1002
5916

21

Թարգմանիչ

ՏԻԳՐԱՆ ՎԱՐՉԱՆԵԱՆՑ

«ՆՈՐԱ-ԳՐԱՔ»-Ի
ԽՏԵՐԱԳՐԱՆԻՑ

ԱՄԱՆՑՈՒՄ

Տպարան Խորեն Ամարեանցի

1896.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 1 Августа 1896 г.

I.

Կայոս Սիմպլիմիոս Կիննան հռովմայեցի պատ-
րիկ էր. նա իր երիտասարդութիւնն անցկացրեց լե-
գէոններում, ենթարկուելով զինուորական կեանքի
բոլոր խստութիւններին: Աւելի ուշ նա վերադար-
ձաւ հռովմ՝ զուարճանալու փառքով, ճոխութեամբ
և իր մեծ, թէև փոքր ինչ քայքայուած կարողու-
թեամբ: Հէնց այդ ժամանակներն էր, որ նա զու-
արճացաւ և յագեցաւ այն ամենով, ինչ որ կարող
էր տալ հսկայական քաղաքը: Գիշերները նա անց-
էր կացնում քաղաքից դուրս հոյակապ ապարանք-
ներում ուրախութեան և խրախճանքի մէջ, իսկ
ցերեկները սուսերամարտում էր մարմնամարզների
մօտ, խօսում ու վիճաբանում էր ճարտասանների
հետ հաւարակական բաշխիւններում, ուր տեղի էին
ունենում պայքարներ ու բանակռիւներ, և մի-
ւնոյն ժամանակ պատմվում էին քաղաքի ու հասա-
րակութեան մէջ եղած բամբասանքները. նա ներ-
կայ էր լինում կրկէսներին, ուր վազում կամ մե-
նամարտում էին ըմբիշտները. նա օրերն անց էր
կացնում յոյն վիճաճուների, Փրագոնիայի հմայող

և արշիպեղագոսի կղզիներից բերուած պարող չքնաղագեղ կանանց շրջանում: Նա մօր կողմից ազգական լինելով մի ժամանակ մեծահռչակ Լուկուլլոսին, ժառանգեց նորանից անսահման սէր դէպի համադամ ու քաղցրահամ կերակուրները: Նորա սեղանի վերայ գործածուող գինին բերվում էր Յուլիատանից, ոստրէները—Նէպոլից, խեցգետինները—Նումիդիայից և հաստիկ ու մեղրած մորեխները—Պոնտոսից: Այն ամենը, ինչ որ ունէր հռովմը, պիտի ունենար և Կիննան. սկսած կարմիր ծովի ձկներից մինչև Բօրիսֆէնի ափերից ստացուող սպիտակ կաքաւները: Սակայն նա զուարճանում էր ոչ միայն որպէս զինուոր, այլ և որպէս պատրիկ, որն իմանում էր իր քմապաշտութեան գոհացումն տալ: Նա իր մէջ զարգացրեց, գուցէ և արծարծեց, նուրբ ճաշակ դէպի գեղեցիկ իրերը՝ դէպի Կարկեթոնի մոխրակոյտերի տակից դուրս հանուած արձանիկները, Ատտիկայից բերուած փղոսկրեայ քանդակները, Էտտրուսիայի կամ մառախլապատ Սերիկումից բերուած ծաղկանօթները, Հռովմի մանրանկարները, Նփրատի ափերից ստացուող թանկագին գործուացքները, արաբական անուշահոտ իրերը և դէպի սոցա նման այն ամեն տարօրինակ բաները, որոնք ամբողջապէս լցնում էին հռովմայեցի պատրիկի կեանքի դատարկութիւնը:

Բայց և այնպէս, որպէս սիրող ու հասկացող մարդ՝ նա կարող էր նոցա մասին վիճաբանել այն անատամ ծերերի հետ, որոնք ճաշերի ժամանակ իրանց ճաղատ գլուխները զարդարում էին վարդի պտակներով, իսկ խնճոյքներից յետոյ շնչառութեան անուշահոտութիւն տալու համար ծամում էին արևադրմի ծաղիկներ: Նա շատ զգայուն էր դէպի Կիկերոնի դարու գեղեցկութիւնը և Հօրացիոսի կամ Օվիդիայի ոտանաւորները: Դաստիարակուած լինելով աթենացի ճարտասանի մօտ՝ նա ճարտար խօսում էր յուններէն, անգիր իմանում էր ամբողջ հատուածներ „Նդիականից“ և խնճոյքների ժամանակ այնքան էր երգում, մինչև որ կամ բոլորովին կը հարբէր, կամ կը քնէր:

Ենորհիւ իր ուսուցչի և միւս ճարտասանների՝ նա ծանօթացաւ փիլիսոփայութեան հետ և այնքան ընտելացաւ նորան, որ հասկացաւ Էյլադայում ու գաղութներում կառուցուած այլևայլ փիլիսոփայական շէնքերի ճարտարապետութիւնը, հասկացաւ նոյնպէս և այն, որ նոքա բոլորն էլ փլատակներ են եղել. նա անձամբ ճանաչում էր շատ ստոյգիկեանների, դէպի որոնք մի տեսակ հակակրօթիւն ունէր, որովհետև նոցա աւելի քաղաքական կուսակցութիւն էր համարում, և բացի այս նոքա մուլլ մարդիկ էին և թշնամի ուրախ կեանքի: Սկեպտիկները՝

յաճախ բազմաճ նոքա սեղանին և վայելելով համա-
դամ կերակուրներ՝ հերքում էին ամբողջ սիստեմ-
ներ և դատարկելով գինու լիք բաժակները՝ նոքա
ճոռոմաբանում էին, թէ գուարճութիւնը ունայ-
նութիւն է, ճշմարտութիւնը մի ինչ որ անըմբռ-
նելի ու անհասանելի բան է, և թէ իմաստունի
միակ նպատակը կարող է լինել մեռելային անդոր-
րութիւնը:

Այդ բոլորն աղմկում էր նորա լսելիքը, բայց
չէր թափանցում մինչև հոգու խորքը: Նա ոչ մի
սկզբունք չէր դաւանում և չէր էլ ցանկանում ու-
նենալ: Նա Կատոնի պատկերի մէջ տեսնում էր մեծ
բնաւորութեան միացումը մեծ լիմարութեան հետ.
նա կեանքը նմանեցնում էր ծովի, որի վրայ փչում
են քամիները դէպի այն կողմը, ուր կամենում են,
իսկ իմաստութիւն նա համարում էր այն հմուտ-
թիւնը, թէ ինչպէս յարմարեցնել առաքատները,
որ նոքա առաջ մղեն նաւակը: Բացի դորանից նա
գնահատում էր լայն թիկունքը, առողջ ստամոքսը
և արծուաքիթ կիսադէմքով ու զօրեղ ծնօտներով
հռովմէական գեղեցիկ գլուխը, — այսինքն այն ամե-
նը, ինչ որ ունէր ինքը: Եւ նա հաւատացած էր,
որ դորանցով էլի մի կերպ կարելի է կրճատել
կեանքը:

Զպատկանելով սկեսպտիկների դպրոցին՝ նա կեան-

քի մէջ սկեսպտիկ էր. նա միևնոյն ժամանակ և
ստոյիկ էր, թէև ընդունում էր, որ գուարճութիւ-
նը երջանկութիւն չէ: Եպիկուրի իսկական վարդա-
պետութիւնը նա չգիտէր, այս պատճառով էլ իրան
էպիկուրեան էր համարում: Ընդհանրապէս փիլիսո-
փայութիւնը նա համարում էր մտաւոր սուսերա-
մարտութիւն, որը նոյնքան լաւ էր, որքան և այն,
որը նորան սովորեցնում էին սուսերամարտները:
Երբ խօսակցութիւնները ձանձրացնում էին նորան,
նա դիմում էր կրկէս՝ արեան տեսարաններ դիտե-
լու:

Աստուածներին նա չէր հաւատում, ինչպէս և
բարեգործութեան, ճշմարտութեան և երջանկու-
թեան: Նա հաւատում էր միայն կանխագուշակու-
թեան և ունէր իր նախապաշարմունքները, և բա-
ցի այս, արևելքի խորհրդաւոր հաւատալիքները գրե-
գուում էին նորա հետաքրքրութիւնը: Ստրուկների
համար նա բարի տէր էր, եթէ միայն ըուպեա-
կան ձանձրոյթը նորան չէր հասցնում խստութեան:
Նա ենթադրում էր, թէ կեանքը մի վիթխարի գա-
ւաթ է, որի արժէքը նոյնքան աւելի բարձր է, որ-
քան աւելի ազնիւ տեսակից է այն գինին, որ ա-
ծուած է նորա մէջ. հետևապէս, նա աշխատում էր
իր գաւաթը լցնել ամենաազնիւ տեսակով: Նա ոչ
ոքի չէր սիրում, բայց սիրում էր շատ իրեր, և մի-

ջի ալոց և իր արծուի գլուխը սիգապանձ գանկով
և իր վայելչակազմ պատրիկեան ոտները:

II.

Վերջապէս նա սնանկացաւ. պարտատէրերը
նորա կարողութիւնը մաս-մաս բաժանեցին: Այդ
բոլորի փոխարէն Կիննային բաժին մնաց միայն
յոգնածութիւնը՝ իբր մի ծանր աշխատանքից յետոյ,
յագեցողութիւնը և մի ալ, բոլորովին անպատեղի
բան, այն է՝ մի տեսակ հոգեկան խոր վրդովմունք:
Ձէ՝ որ նա ճաշակեց հարստութեան պտուղը, ճա-
շակեց սէրն, ինչպէս նորան հասկանում էր հին
աշխարհը, ճաշակեց զուարճութիւն, ճաշակեց պա-
տերազմական կեանքի փառքը, ճաշակեց վտանքն
ու փորձանքը. փոքր ի չափէ ծանօթացաւ մարդ-
կային մտքի հոսանքի հետ, շփուեց բանաստեղծու-
թեան և գեղարուեստի հետ, այնպէս, որ նա
համարձակ կարող էր ասել, որ ինքը կեանքից
վերցրել է այն ամենը, ինչ որ նա կարող էր
տալ նորան: Սակայն նորա մէջ տիրապետում էր
մի այնպիսի հագացմունք, որի ազդեցութեան տակ
նա արհամարում էր այժմ մի ինչ որ բան և մին-
չև անգամ մի շատ նշանաւոր բան: Բայց նա չէր
իմանում, թէ զա ինչ բան է, և իզուր էր աշխա-
տում գտնել նորան: Յաճախ նա ճգնում էր իրա-

նից ՚ի բաց թօթափել այդ խորհրդածութիւնները
և այդ վրդովմունքը, ճգնում էր համոզել իրան,
թէ այլևս կեանքի մէջ ոչինչ չկայ, և չի էլ կա-
րող լինել, բայց այդ ժամանակ նորա վրդովմունքը
մեղմանալու փոխարէն իսկոյն սկսում էր աճել. և
նորան թւում էր, թէ ինքը վրդովում է ոչ միայն
իրան, այլ և ամբողջ Հռովմի համար: Նա միևնոյն
ժամանակ նախանձում էր սկեսպտիկներին և միև-
նոյն ժամանակ նոցա լիմարներ էր համարում, ո-
րովհետեւ նոքա պնդում էին, որ զատարկութիւնը
կարելի է ոչնչով լցնել: Նորա մէջ այժմ, կարծես,
երկու մարդ կար, որոնցից երբ մէկը զարմանք էր
յայտնում իր սեփական վրդովմունքին, միւսն
ակամայ ընդունում էր նորա օրինականութիւնը:

Կիննան՝ իր կարողութիւնը կորցնելուց փոքր
ինչ յետոյ, շնորհիւ ազգակցական կապերի՝ պաշտօն
ստացաւ Աղէքսանդրիայում, մասամբ և այն նպա-
տակով, որ նա իր համար նորից հարստութիւն գի-
գէ: Վրդովմունքը նորա հետ նաև նստեց Բրու-
զիզիայում և ուզդեկցում էր նորան ծովի վերայ:
Կիննան մտածում էր, թէ Աղէքսանդրիայում գուցէ
պաշտօնական գործերը, նոր մարդիկ, նոր աշխար-
հը և նոր տպաւորութիւններն իրան կազատեն այդ
յանդուգն ուղղեկցից, բայց սխալուեց: Անցաւ մի
ամիս, երկու ամիս և երկրագործութեան աստուա-

ծուհի Դեմեդրայի Իտալիայից Նեղոսի գետաբերանը փոխադրած հատիկի նման, այդ վրդովմունքը հասարակ թփից դարձաւ փարթամ մայր ծառ և սկսեց աւելի մեծ ստուեր ձգել Կիննայի հոգու վերայ:

Սկիզբը Կիննան աշխատում էր՝ ամեն բան մոռացութեան տալով՝ վերադառնալ այն կեանքին, որպիսին վարում էր Հռովմում: Աղէքսանդրիան սքանչելի քաղաք էր. նա լի էր շիկահեր յոյն գեղեցկուհիներով, որոնց քնքոյշ ու սպիտակ կաշուն եգիպտական երկինքը տուել էր թափանցիկ սաթի գոյն: Ահա սոցա գրկումն էր նա աշխատում թեթևութիւն գտնել: Բայց երբ այդ փորձն էլ իզուր անցաւ, նա սկսեց անձնասպանութեան վերայ մտածել: Նորա ընկերներից շատերը կեանքի հոգսերից ազատուել էին ուղիղ հէնց այդ ձևով, և այն էլ դրդուած աւելի աննշան առիթներից, քան Կիննայինն էր. օրինակ, յաճախ ձանձրոյթից միայն, անգործութիւնից, կամ ապագայում այլևս զուարճանալու ցանկութեան բացակայութիւնից: Եթէ ստրուկը սուրբ յարմար և բաւական ամուր էր պահում, մի րոպէն էլ բաւական էր ամեն բան վերջացնելու: Կիննան հակուեց դէպի այդ միտքը և երբ համարեա վճռել էր իրագործել նորան, մի սարսափելի երազ լեռ կանգնեցրեց նորան այդ մտադրութիւնից. նա երազում տեսաւ, որ երբ

իրան անց էին կացնում գետով, գետի միւս ափին ստրկի նիհար ու մաշուած կերպարանքով տեսաւ իր վրդովմունքի ուրուականը, որը գլուխ տալով ասաց նորան. „Նս քեզանից առաջ անցայ, որ դիմաւորեմ քեզ:“ Կիննան իր կեանքում առաջին անգամ վախեցաւ, որովհետեւ նա հասկացաւ, որ եթէ ինքը հանգերձեալ կեանքի մասին առանց վրդովմունքի չի կարող մտածել, այն ժամանակ նոքա այնտեղ էլ միասին կը գնան:

Վերջապէս նա վճռեց մօտենալ իմաստուններին, որոնցով լիքն էր Սերապէոմը, կարծելով, թէ գուցէ նոցա մօտ կը գանի հանելուկի լուծումը: Իսկապէս նոքա ոչինչ բացատրութիւն տալ չկարողացան նորան, բայց դորա փոխարէն նորան յունարէն կոչեցին այն տիտղոսով, որով առ հասարակ մեծարում էին բարձր ծագում և նշանակութիւն ունեցող հռովմացիներին: Սկզբում դա վատ մխիթարութիւն էր, և իմաստունի տիտղոսը՝ որ տրուած էր մի այնպիսի մարդու, որը չէր կարողանում պատասխանել այն հարցին, որն ամենից առաւել իրան հետաքրքրում էր՝ Կիննային կարող էր մի տեսակ ծաղր թուալ. սակայն նա ենթադրում էր, թէ Սերապէոմը մի անգամից բաց չի անել նորա առաջ իր բոլոր իմաստութիւնը և նա յոյսը դեռ բոլորովին չէր կորցրել:

Աղէքսանդրիայի իմաստունների մէջ ամենագործունեան ազնուատոհմ Տիմոն աստեղացին էր, որ հարուստ մարդ էր և Հռովմի քաղաքացի: Նա արդէն մի քանի տասնեակ տարի կը լինէր, որ ապրում էր Աղէքսանդրիայում, ուր նա եկել էր ուսումնասիրելու եգիպտական խորհրդաւոր գիտութիւնները. նորա մասին ասում էին, թէ մատենադարանում չկայ մի մագաղաթ կամ պապիրոս, որը նա կարգացած չ'լինէր, և թէ նա իմանում էր մարդկային բոլոր գիտութիւնները: Միևնոյն ժամանակ նա հեզ ու ներողամիտ մարդ էր: Բազմաթիւ իմաստականների և բխման մեկնաբանների շարքում, Կիննան իսկոյն նկատեց նորան և շուտով նորա հետ ծանօթութեան կապ հաստատեց, որն ապա փոխուեցաւ ընկերութեան և մինչև իսկ բարեկամութեան: Հռովմայեցի երիտասարդը զարմանում էր նորա մտաւորանշութեան, պեճախօսութեան և տրամաբանութեան մէջ ունեցած այն հըմտութեան, ը որով խօսում էր ալեգարգ ծերունին բարձր ու վսեմ առարկաների մասին, որոնք վերաբերում էին մարդու և աշխարհի ապագայ վիճակին. նորան աւելի զարմացնում էր այն, որ այդ մտաւորանշութիւնն իր մէջ որոշ չափով պարունակում էր թախիժ ու տրտմութիւն: Աւելի ուշ, երբ նոքա մտերմացան, Կիննան բազմիցս ցանկացաւ

հարցնել ծերունի իմաստունին նորա թախիժի պատճառը և խնդրեց նորան բաց անել իր առաջ իր սեպհական սիրտը: Վերջապէս հերթը հասաւ և դորան:

III.

Մի անգամ երեկոյեան հոգեբանութեան մասին աղմկալից վիճաբանութիւն ունենալուց յետոյ՝ նոքա մնացին ճակատ առ ճակատ աստիճանների վերայ, սրտեղից բացվում էր հոգեզմայլ տեսարան դէպի խաղաղ ծովը: Կիննան բռնեց Տիմոնի ձեռքը և ամենայն անկեղծութեամբ յայտնեց նորան այն, ինչոր կազմում էր իր կեանքի մեծագոյն տանջանքը և խոստովանուեց, թէ ինչ պատճառներից ստիպուած՝ ինքն աշխատում էր մօտենալ Սերապէսումի գիտնականներին ու փոխադասներին:

— Յամենայն դէպս ես շահեցայ այն, ասաց ես վերջապէս, որ ծանօթացայ քեզ հետ, Տիմոն, և հիմա իմանում եմ, որ եթէ դու չ'լուծես իմ կեանքի հանելուկը, այն ժամանակ ոչ ոք չի կարողանալու անել այդ:

Տիմոնը մի առ ժամանակ նայում էր դէպի ծովի հայելանման մակերևոյթը, որի մէջ անդրադառնում էր նոր լուսինը, և յետոյ ասաց.

— Դու տեսնէ ես, Կիննա, այն թռչունների

երամները, որոնք ձմեռը մառախլապատ հիւսիսից գալիս են այստեղ: Դու գիտէս արդեօք, թէ ինչ են որոնում նոքա Եգիպտոսում:

— Գիտեմ, տաքութիւն և լոյս:

— Մարդկանց հոգիները նոյնպէս որոնում են տաքութիւն, որ սէրն է և լոյս, որը ճշմարտութիւն է նշանակում: Բայց թուչունները գիտեն, թէ դէպի որ կողմն է իրանց բարութիւնը, իսկ մարդկանց հոգիները խարխափում են անորոշութեան, մոլորութեան, մտատանջութեան և երկբայութեան մէջ:

— Ինչո՞ւ, ազնիւ Տիմոն, նոքա չեն կարող գտնել ճշմարիտ ճանապարհը:

— Առաջ հանգստութիւնն աստուածների մէջ էր, իսկ հիմա հաւատը դէպի աստուածները հատել է, ինչպէս ձիթենու իւղը լապտերի մէջ: Ապա կործոմ էին, թէ փիլիսոփայութիւնը հոգիների համար իբրեւ ճշմարտութեան արեգակ կը ծառայէ: Այժմ, ինչպէս դու ինքդ ամենից լաւ ես իմանում, նորա աւերակների վերայ Հռովմում և մինչև անգամ Աթէնքի ճեմարանում բազմում են սկեպտիկները, որոնց թւում է, թէ իրանք կեանքի մէջ հանգստութիւն են ներմուծում, այն ինչ, ներմուծեցին հոգեկան վրդովմունք: Չէ՞ որ լոյսից և տաքութիւնից հրաժարուելը՝ նշանակում է հոգին խաւա-

րի մէջ թողնել, որ ինքն ըստ ինքեան վրդովմունք է: Եւ ահա, ձեռներս առաջ պարզած, մենք խարխափելով որոնում ենք փրկութեան ճանապարհը . . .

— Մէթէ դու էլ չես գտել նորան:

— Որոնեցի և չգտայ: Դու որոնելես նորան զուարճութեան, իսկ ես մտածմունքի մէջ, և մեզ երկուսիս էլ շրջապատում է միևնոյն մառախուղը, ուստի իմացիր, որ միայն դու չես վրդովում ու մտատանջվում, այլ քո մէջ մտատանջվում է համաշխարհային հոգին: Չէ՞ որ վաղուց է, որ դու աստուածներից չես հաւատում:

— Հռովմում մինչև հիմա էլ նոցա հրապարակաւն յարգանք են մատուցանում, և մինչև իսկ Ասիայից ու Եգիպտոսից նորերն են բերվում. բայց անկեղծութեամբ գուցէ նոցա հաւատում են միայն կանաչեղէն վաճառողները, որոնք առաւօտները գիւղերից գալիս են քաղաք:

— Եւ նոքա են միակ անվրդով մարդիկը:

— Ուղիղ այնպէս, ինչպէս այստեղ նոքա, որոնք երկրպագութիւն են անում կատուներին և սոխ ու սիստորին. ուղիղ այնպէս, ինչպէս նոքա, որոնք կշտացած կենդանիների նման բացի քաղցր քնից ուրիկ ոչ մի ցանկութիւն չունեն:

— Այդ բոլորից յետոյ արժէ արդեօք ապրել:

— Մէթէ մենք իմանում ենք, թէ ինչ է բե-

էին Սերապէումի փիլիսոփաները, երկրպագում էր
և ժողովուրդը: Տիմոնը նորան ուրիշ կանանց նման
փակուած չէր պահում հինեկէում և աշխատում
էր սովորեցնել նորան այն բոլոր գիտութիւնները,
որոնք իմանում էր ինքը: Երբ անցան նորա ման-
կութեան տարիները, Տիմոնը նորա հետ կարդում
էր յունարէն և մինչև անգամ հռովմայերէն ու եր-
րայեցերէն գրքեր, որովհետև նա՝ օժտուած լինելով
արտասովոր յիշողութեամբ և կրթուած բազմալեզու
Աղէքսանդրիայում՝ շուտով սովորեց այդ լեզուները:
Նա մտաւոր աշխատութիւնների մէջ անբաժան էր
հօրից, յաճախ մասնակցում էր այն խօսակցու-
թիւններին, որոնք տեղի էին ունենում Տիմոնի տա-
նը՝ վիճաբանութիւնների ժամանակ, յաճախ դժուա-
րին խնդիրների լաբիւրինթում նա Սրիագնայի
նման կարողանում էր ոչ միայն չ'մոլորուել, այլ և
ուրիշներին իր ետքից քաշ տալ: Հայրը զարմա-
նում էր նորան և յարգում: Բացի այս, նորան շը-
ջապատում էր խորհրդաւորութեան, մինչև սրբու-
թեան հասնող խորհրդաւորութեան յուսալսակ,
որովհետև նա յաճախ այնպիսի տեսիլքներ էր տես-
նում, երբ նորան երևում էին այնպիսի բաներ,
որոնք անմատչելի էին հասարակ մահկանացուներ
ի աչքերին: Ծերունի իմաստունը սիրում էր նո-
րան, ոչպէս իր սեպհական հոգին և այն պատճա-

ռով, որ երկիւղ էր կրում զրկուել նուանից, որով-
հետև նա յաճախ ասում էր հօրը, թէ երազում
իրան երևում են մի տեսակ չարագուշակ էակներ
և մի ինչ որ հրաշալի լոյս, որի մասին ինքը չգի-
տէր, թէ աշդեօք իրան համար կեանքի աղբիւր
պիտի լինի, թէ մահու:

Բայց միևնույն ժամանակ նորան շրջապատում
էր միայն սէրը. այն եգիպտացիները, որոնք լի-
նում էին Տիմոնի տանը, նորան լստոս էին ա-
նուանում, գուցէ այն պատճառով, որ Նեղոսի ափե-
րին այդ ծաղկին աստուածային լաբգանքներ էին
մատուցանում. շատ կաբելի է և այն պատճառով,
որ ով մի անգամ տեսնում էր նորան, այնուհետև
կարող էր մոռանալ ամբողջ աշխարհը:

Նոյա գեղեցկութիւնը հաւասարվում էր նորա
իմաստութեանը: Եգիպտական արեգակն անգամ չէր
թխացրել նոյա դէմքը, որի մէջ լոյսի վարդակար-
միշ ճառագայթները կաշմես ժողովուած լինէին
սատափի թափանցիկ գաղտակուհի մէջ: Նորա աչ-
քերը փայլում էին Նեղոսի անապակ ջրերի նման,
իսկ հայեացքն արտացոլում էր մի այնպիսի
անձանօթ և հեռաւոր աշխարհից, որպէս այդ խոր-
հրդաւոր գետի ջրերը: Երբ Կիննան առաջին ան-
գամ տեսաւ ու լսեց նորան, տուն վերադառնալով
ցանկութիւն զգաց իր տան ատրիումում ի պա-

տիւ նորան սեղան կանգնեցնել և նորա վերայ զո՛հ մատուցանել սպիտակ աղաւնիներ: Նա իր կեանքում հազարաւոր կանանց էր պատահել՝ սկսած հեռաւոր հիւսիսի սպիտակ թերթեւունքներով ու հասած արտի հասկերի գոյնին նմանութիւն բերող մազերով աղջիկներից մինչև լաւայի նման սև եթովպացի աղջիկները, բայց մինչև հիմա նա չէր պատահել ոչ այդպիսի մի սարսնի, ոչ էլ այդպիսի մի հոգու: Եւ նա որքան աւելի յաճախ էր տեսնում Անթէային, որքան աւելի մօտ էր սկսում ճանաչել նորան, որքան աւելի յաճախ էր պատահում լսել նորա ձայնը, այնքան աւելի և աւելի էր աճում նորա հիացումը: Լինում էին բոպէներ, երբ նա, որը չէր հաւատում աստուածներին, ենթադրում էր, թէ Անթէան չի կարող Տիմոնի աղջիկը լինել, այլ մի որևէ աստուծու, հետեապէս, նա կիսով չափ մարդ է և կիսով չափ անմահ:

Եւ շուտով նա սիրեց նորան մի անսպասելի, անսահման և անզուսպ սիրով, որը նոյնպէս զանազանվում էր մինչև այդ ժամանակ ունեցած զգացմունքներից, ինչպէս Անթէան միուս կանանցից: Նա ուզում էր տիրապետել Անթէային միայն նորա համար, որպէս զի յարգանք մատուցանէ նորան և նորան տիրելու համար նա պատրաստ էր թափել իր արիւնը. նա զգում էր, որ նախապատիւ է համարում

նորա հետ աղքատ լինել, քան առանց նորան կայսր: Եւ ծովային ջրապտոյտի նման, որն անզուսպ զօրութեամբ դէպի ինքն է քաշում այն ամենը, ինչ որ ընկնում է նորա մէջ, Անթէայի սէրը գրաւեց նորա հոգին, նորա սիրտը, նորա օրն ու գիշերը և այն ամենը, որից բաղկացած է կեանքը:

Վերջապէս, այդ սէրը համակեց և Անթէային:

— Դու երջանիկ ես, Կիւնա, կրկնում էին նորա բարեկամները: Դու երջանիկ ես, Կիւնա, կրկնում էր և ինքը: Եւ երբ, վերջապէս, պսակուեց նորա հետ և նորա աստուածային շրթունքներն արտասանեցին ծիսի սրբազան խօսքերը. — Ուր դու կը լինիս, Կայոս, այնտեղ և ես կը լինեմ, այն ժամանակ նորան թուաց, թէ իր երջանկութիւնը ծովի նման անսահման և անսպառելի պիտի լինի:

V.

Անցաւ մի տարի, և մատաղահաս կինը շարունակում էր ապրել հայրական տան մէջ՝ շրջապատուած համարեա աստուածային յարգանքով: Նա իր մարդու աչքի լոյսն էր, սէրն էր, իմաստութիւնն էր, լոյսն էր: Բայց Կիւնան իր երջանկութիւնը համեմատելով ծովի հետ՝ մոռացաւ, որ ծովը տեղատուութիւն էլ ունի: Մի տարուց յետոյ Անթէան բռնուեցաւ մի խիստ ու անիմանալի հիւանդու-

թեամբ: Նորա երազները զարհուրելի տեսիլքների փոխուեցան, որոնք սպառեցին նորա կենսական ոյժերը: Նորա երեսի վերայ հանգուեցան արշալոյսի ճառագայթները, մնաց միայն սատափի թափանցիկ գաղտակուրը: Նորա ձեռները նիհարացան, դեղնեցան, աչքերը ճակատի տակ դէպի խորն ընկան և վարդակարմիր լոտոսը հետզհետե դառնում էր սպիտակ լոտոս, այնպէս սպիտակ, որպէս լինում է մեռելների դէմքը: Նկատեցին, որ բազէներն սկսել են պտոյտ գալ Կիննայի տան վերայով, որն Եգիպտոսում համարվում էր մահուան նախագոյժ. տեսիլքներն աւելի և աւելի սարսափելի էին դառնում: Կէսօրուայ ժամերին, երբ արեգակն իր սպիտակ ճառագայթներով ողողում էր երկիրը, և քաղաքն ընկղմվում էր լուսաւորութեան մէջ, Անթէային թւում էր, թէ ինքն իր մօտ լսում է մի ինչոր աներևոյթ էակների արագ քայլերի ձայնը, իսկ օդի խորութեան մէջ տեսնում է դիակի չոր ու դեղնագոյն դէմքը, որը սև աչքերով նայում էր նորա վերայ: Այդ աչքերն յամպութեամբ նայում էին նորա վերայ և կարծես կանչում էին նորան, որ նա գնայ դէպի այն կողմը, դէպի այն խաւարը, որը լի էր խորհրդաւորութեամբ ու սարսափներով: Այն ժամանակ Անթէան տեսնում էր ընդհանուր նման սկսում էր ամբողջ մարմնով դողալ: Նորա դէմքը գունատվում

էր, և ճակատի վերայ երևում էին սառն քրտնքի կաթիլներ. և ընտանեկան օճաղի այդ վեհապանձ քրմուհին դառնում էր անօգնական ու ահաբեկուած մի մանուկ, որ փարուելով ամուսնու պարանոցով՝ գունաթափ շրթունքներով կրկնում էր. — Ազատի՛ր ինձ, Կայոս, օգնի՛ր ինձ:

Եւ Կայոսը պատրաստ էր արձակուել ամեն տեսակ երևոյթի վերայ, որպիսիք Պերսեֆոնան կարող էր բաց թողնել իր ստորերկրեայ իշխանութիւնից, սակայն նա իզուր ակնապիշ նայում էր դէպի դատարկ ընդարձակութիւնը: Շրջակայքում, որպէս առհասարակ լինում է կէսօրին, տիրում էր դատարկութիւն: Արեգակի սպիտակ ցոլքը ողողում էր քաղաքն ու ծովը. արեգակը կարծես բորբոքվում էր և ընդհանուր լուրթեան մէջ լսվում էր միայն տան վերայով պտոյտներ գործող բազէների և ուրուրների ձայնը:

Տեսիլքներն սկսեցին աւելի յաճախ կրկնուել և ապա ամեն օր: Նոքա հալածում էին նորան ինչպէս տանից դուրս, նոյնպէս և ատրիումում ու սենեակներում: Բժիշկների խորհրդով նա բերել տուեց եգիպտացի և արաբացի բեղուն նուագածուներ, որոնք ածում էին կաւեայ սրինգների վերայ և իրանց աղմկալից նուագածութեամբ պիտի խեղդէին աներևոյթ էակների աղմուկը: Բայց այդ էլ

իզուր անցաւ. Անթէան լսում էր նորան և ամենամեծ աղմուկի ժամանակ: Երբ արեգակն այնքան էր բարձրանում, որ մարդու ստուերը ուսերից ցած ընկած շորի նման փռվում էր ոտների տակ, այն ժամանակ տապից երերացող օդի մէջ երևում էր դիակի երեսը և ապակենման աչքերով նայելով Անթէայի վերայ՝ դանդաղ հեռանում էր և կարծես ուզում էր ասել.— Եկ իմ յետևից:

Մերթ Անթէային այնպէս էր թւում, թէ դիակի շրթունքները կամաց շարժվում են և մերթ թւում էր, թէ նոցա միջից դուրս են թռչում սև ու զաղիւր գեռուներ և օդի միջով գալիս են դէպի իրան: Երբ նա մտածում էր տեսիլքների մասին, նորա աչքերը լցվում էին սարսափով ու դառնութեամբ. և վերջապէս, կեանքը նորա համար մի այնպիսի տանջանք դարձաւ, որ նա խնդրում էր Կիննային՝ կամ սպանել իրան կամ թող տալ թոյն խմելու:

Իսկ Կիննան իմանում էր, որ այդ ինքն անկարող էր անել: Նա այդ սրով Անթէայի համար կարող էր իր երակները կտրատել, բայց սպանել նորան՝ երբէք: Երբ նա ինքն իրան այդ թանկագին գլուխն երևակայում էր մեռած, փակուած կոպերով, լի սառն անդորրութեամբ և իր սրով ճղուած այդ կուրծքը՝ նա այն ժամանակ զգում էր, որ այդ մտա-

դրութիւնն 'իկատար ածելու համար նախ պէտք է ինքը խելագարուէր:

Մի յոյն բժիշկ յայտնեց նորան, որ դա Հեկատան է երևում Անթէային, իսկ այն աներեւոյթ էակները, որոնց աղմուկը զարհուրեցնում է հիւանդին, պատկանում են չարագուշակ աստուածուհու շքախմբին. նորա կարծիքով, Անթէայի համար փրկութիւն չկար այլևս, որովհետև ով մի անգամ տեսել է Հեկատայի դէմքը՝ պիտի մեռնի:

Այն ժամանակ Կիննան, որը քիչ առաջ ծաղրում էր Հեկատային, զոհ մատուց նորան: Բայց զոհը չ'օգնեց և հետևեալ օրը կէսօրին այդ դաժան աչքերը դարձեալ նայում էին Անթէայի վերայ:

Փորձ փորձեցին քողարկել նորա գլուխը, բայց նա տեսնում էր դիակի դէմքը մինչև անգամ ամենահաստ ծածկոցների միջով: Երբ նա փակուած էր լինում մութ սենեակում, դէմքը նորա վերայ նայում էր պատերից՝ լուսաւորելով խաւարը իր աղօտ դիակային փայլով:

Երեկոնները հիւանդն իրան աւելի լաւ էր զգում: Այն ժամանակ նա ընկղմվում էր մի այնպիսի խոր քնի մէջ, որ Կիննային և Տիմոնին յաճախ թւում էր, թէ նա այլևս չի արթնանայ: Շուտով նա այնքան թուլացաւ, որ այլևս առանց կողմնակի օգնութեան անկարող էր ման գալ. նորան կրում էին

պատգարակի վերայ:

Կիննայի առաջուայ վրդովմունքը վերադարձաւ հարիւրապատիկ աւելի մեծ ոյժով և համակեց նորա ամբողջ էութիւնը: Սյդ վրդովմունքի մէջ պարունակվում էր և երկիւղ Անթէայի կեանքի համար, բայց կար միւսնոյն ժամանակ և սոսկալի նախագագումն՝ թէ նորա հիւանդութիւնը գաղտնի կապ ունի այն բոլորի հետ, որոնց մասին Կիննան իր առաջին անկեղծ խօսակցութեան ժամանակ ասել էր Տիմոնին: Գուցէ նոյնն էր մտածում և ալեղարդ իմաստունը, բայց Կիննան չէր ուզում և վախենում էր նորան այդ մասին հարց ու փորձ անել: Այն ինչ, հիւանդը թուլանում էր որպէս մի ծաղիկ, որի սրտում բոյն է դրել թոյնաւոր սարդը:

Կիննան թէեւ յոյս չուներ, բայց և այնպէս աշխատում էր ազատել նորան: Առաջ նորան անապատը տարաւ—Մէմփիսի մօտերքը, բայց երբ բուրգերի հովանիների տակ տիրող խաղաղութիւնն էլ չփրկեց նորան սարսափելի երազներից, վերադարձաւ Աղէքսանդրիա և շրջապատեց նորան կախարհներով, վհուկներով ու զանազան տեսակ անբարեխիղճ անցորդներով, որոնք հրաշագործ գեղերի միջոցաւ հարստահարում էին մարդկային դիւրահաւանութիւնը: Բայց նա միջոցների մէջ ընտրութիւն չէր անում և անխտիր հնազանդվում էր բոլորի խոր-

հուղներին:

Այդ ժամանակները Կեսարիայից Աղէքսանդրիա եկաւ Յովսէփ անունով մի նշանաւոր հրէայ բժիշկ, որ Կուզայի որդին էր: Կիննան իսկոյն նորան կնոջ մօտ հրաւիրեց, և յոյսն բուրբապէս փայլեց նորա յուսաբեկ սրտում: Յովսէփը, որ չէր հաւատում հռովմայեցոց ու յունաց աստուածներին, ատելութեամբ հերքեց Հեկատայի մասին եղած ենթադրութիւնը: Նա աւելի շուտ ընդունում էր, որ հիւանդն այսահարուած է և յորդորում էր թողնել Եգիպտոսը, ուր բացի դէերից, Նեղոսի գետաբերանի ճահճային գոլորշիները կարող էին նորա առողջութեանը վնասել: Նա խորհուրդ էր տալիս տանել նորան Երուսաղէմ, գուցէ և այն պատճառով, որ ինքն էլ հրէայ էր և բացի այդ՝ Երուսաղէմը թէ դէերին էր անմատչելի, և թէ նորա կլիման չոր էր և առողջարար:

Կիննան աւելի սիրայօթար կերպով հետևեց այդ խորհրդին, մանաւանդ այն պատճառով, որ առաջին՝ ուրիշ ելք չկար և երկրորդ՝ այն ժամանակ Երուսաղէմը կառավարում էր նորան ծանօթ մի դատաւոր, որի նախնիքը մի ժամանակ Կիննայի տան հովանաւորեալներն են եղել:

Եւ իսկապէս էլ, հէնց որ նոքա Երուսաղէմ հասան, դատաւորը՝ Պոնտացի Պիղատոսն ընդունեց

նոցա գրկաբաց և նոցա բնակութեան համար տեղ որոշեց իր սեփական ամարանոցը, որ գտնվում էր քաղաքի պարիսպների մօտ: Բայց յոյսը, նորա յոյսը խորտակուեցաւ դեռ Երուսաղէմ չհասած, որովհետեւ դիակի դէմքն երևում էր Անթէային և նաւի տախտակամածի վերայ: Քաղաք գալուց յետոյ, հիւանդը նոյնպիսի մահասարսուռ մտատանջութեամբ սպասում էր կէսօրին, ինչպէս և մի ժամանակ Աղէքսանդրիայում:

Եւ այսպէս, նոցա օրերն անց էին կենում ահի, յուսահատութեան և մահու երկիւղի մէջ:

VI.

Չնայելով շատրուանի զովութեան, սրահի ստուերաշատութեան և գարնանային կանուխ եղանակին՝ ատրիումում անտանելի շոգ էր, որովհետեւ գարնան արեգակը սաստիկ տաքացնում էր մարմարիոնը, բայց տանից ոչ հեռու աճել էր մի յաղթանդամ պիստակենի, որը նշանաւոր տարածութեան վերայ փռել էր իր ստուերը: Այդտեղ հով էր և քամին ազատ շարժվում էր, որպէս բացօդեայ տեղում: Կիննան հրամայեց թարմ ու գոյնզգոյն ծաղիկներով զարդարած պատգարակը, որի վերայ դրուած էր Անթէան, տեղափոխել այնտեղ: Ապա նստելով մօտը՝ ձեռքը դրեց նորա ձնի նման սպիտակ ձեռ-

ների վերայ և հարցրեց.

—Քեզ ինչպէս ես զգում այստեղ, Անթէա:

—Լաւ եմ զգում, պատասխանեց նա հազիւ լսելի ձայնով:

Եւ նա փակեց աչքերը՝ կարծես, խոր քնի մէջ ընկղմուելով: Տիրեց խորին լռութիւն. միայն քամին շշնկացնում էր պիստակենու տերևները, իսկ գետնի վերայ պատգարակի շուրջը, շողշողում էին տերևների արանքով թափանցող ճառագայթների ոսկէ բծիկները: Մօրեխները ճռճում էին քարերի արանքում:

Հիւանդը մի ըրպէից յետոյ աչքերը բաց արեց:

—Կայոս, ասաց նա. ճշմարիտ է, որ այս երկրում մի փիլիսոփայ է երևացել, որը բժշկում է հիւանդներին:

—Նոքա այստեղ այդպիսիներին մարգարէ են կոչում, պատասխանեց Կիննան. Ես լսել եմ նորա մասին և ցանկանում էի նորան քեզ մօտ կանչել, բայց բանից դուրս եկաւ, որ նա կեղծ հրաշագործ է եղել: Բացի այդ, նա հայհոյել է այստեղի տաճարն ու այս երկրի օրէնքները, այդ պատճառով էլ դատաւորը նորան մահուան պատժի է դատապարտել և հէնց այսօր նա պէտք է խաչուի:

Անթէան գլուխը քաշ գցեց:

—Ժամանակ է քեզ բժշկելու, ասաց Կիննան:

տեսնելով նորա դէմքի վերայ արտայայտուող վիշտը:

— Ժամանակը միշտ մահի խոնարհ ծառան է և ոչ կեանքի. ծանր պատասխանեց նա:

Եւ դարձեալ տիրեց լուռ թիւն. չորս կողմը շարունակ շողշողում էին ոսկեայ բծիկները: Մորեխներն աւելի բարձր էին ճռճուում, և ժայռի ճեղքուածներին դուրս սողացին քարերի վերայ փոքրիկ մողէսները՝ իրանց համար արեգակի տակ լարմար տեղ փնտրելու:

Կիննան ժամանակ առ ժամանակ նայում էր Անթէայի վերայ, և նորա գլխում հազարերորորդ անգամ արծարծվում էր այն յուսահատական միտքը, թէ Անթէային ազատելու համար բոլոր միջոցները վերջացել են, թէ այլևս յոյսոյ մի փոքրիկ նշույլ անգամ չկայ, և թէ շուտով այդ սիրելի էակը կը դառնայ մի թեթեւ ու վաղանցուկ ստուեր և մի բուռն հող միայն:

Նա այժմս աչքերը փակ, պառկած ծաղիկներով զարդարուած պատգարակի վերայ՝ մեռելի էր նմանում:

— Ես էլ կգամ քո յետեից, ինքն իրան կրկնում էր Կիննան:

Հեռուից ինչոր քաղերի ձայներ լսուեցան: Անթէայի դէմքն իսկոյն գունաթափուեց, որպէս կաւիճ, նորա կիսաբաց շրթուները շնչում էին ա-

րագ. կուրծքն սկսեց աւելի շուտ-շուտ բարձր ուցած անել, և ապերջանիկ նահատակն այնպէս էր կործում, թէ դա աներևոյթ էակների շքախումբն է մօտենում իրան, որը միշտ յայտնվում էր ապակեայ աչքերով դիակի երևալուց առաջ: Բայց Կիննան գոռեց նորա ձեռներն ու սկսեց հանգստացնել նորան:

— Անթէա, դու մի վախենար, այդ քաղերի ձայնը ես էլ եմ լսում: Եւ մի ընկէից յետոյ աւելացրեց.

— Պոնտացի Պիղատոսն է գալիս մեզ մօտ:

Իսկապէս էլ, ճանապարհի շեղուելու տեղում երկու ստրուկների ուղղեկցութեամբ երևեցաւ դատաւորը. նա միջին տարիքով մի մարդ էր, կոյր ու մաքուր սափրած երեսով, լի իր դիրքի վեհօրթեան գիտակցութեամբ, բայց և տոգորուած ու յոգնած:

Ողջն քեզ, ազնուագործ Կիննա, եւ քեզ, դիցանման Անթէա, ասաց նա՝ մտնելով ծառի հովանու տակ: Ահա ցուրտ գիշերուան յաջորդեց հրաբուբեթ օրը: Թող նա նպաստաւոր լինի ձեզ երկուսիդ համար, և թող Անթէայի առողջութիւնը ծողկի այս ծաղիկների նման, որոնք զարդարում են նորա պատգարակը:

— Ողջ յն և խղաղութիւն քեզ, պատասխանեց Կիննան: Դատաւորը՝ նստելով ժայռից պոկուած քարի բեկորի վերայ՝ մտիկ տուեց Անթէային և յօնքերը կիտելով ասաց.

— Միայնակութիւնը մարդու մէջ առաջ է բերում թախիժ ու հիւանդութիւն, իսկ ամբոխի մէջ չի կարող երկիւղ տեղի ունենալ, ուստի ես ձեզ մի խորհուրդ եմ տալիս: Դժբախտաբար սա ոչ Անտիոքն է և ոչ էլ Կեսարիան, և այստեղ ոչ խաղեր կան և ոչ էլ արշաւահանդէսներ, իսկ եթէ մի կրկէս հիմնուէր, հէնց միւս օրն այս յափշամուլները կը խորտակ էին նորան: Այստեղ լսվում է միայն օրէնք բառը և այս պատճառով էլ ամեն բան խանգարվում է օրէնքով: Ես առաւել բարւոք կը համարէի լինել Սկիւթիայում, քան այստեղ:

— Դու ինչ բանի մասին ես ուզում խօսել, Պիղատոս:

— Ծշմարիտ, որ ես շեղուեցայ թեմայից: Բայց դորա պատճառը հոգսերն են: Ես ասի, որ ամբոխի մէջ չի կարող երկիւղ տեղի ունենալ: Ահա դուք այսօր կարողէք հանդիսատես լինել մի տեսարանի: Երուսաղէմում պէտքէ բաւականանալ միայն նորանով, ինչոր կը պատահի. նախ և առաջ անհրաժեշտ է, որ Անթէան կէսօրին լինի ամբոխի մէջ: Այսօր խաչի վերայ կըմեռնին երեք մարդիկ: Դա դարձեալ ոչնչից լաւ է: Եւ միևնոյն ժամանակ Զատիկի տօների պատճառով երկրի ալ և ալ կողմերից այստեղ են հաւաքուել շատ բազմազան խմբեր: Դուք կարողէք մի լաւ դիտել այս ժողովուրդը: Ես կը

հրամայեմ, որ խաչերից մօտիկ ամենալաւ տեղը ձեզ տան և յոյս ունիմ, որ դատապարտեալները կը մեռնեն աներկիւղ: Նորանից մէկը տարօրինակ մարդ է, իրան Աստուծու Որդի է կոչում, հեզ է որպէս աղաւնի և իսկն ասած, նա ոչ մի յանցանք չէ գործել, որով արժանի լինէր մահուան:

— Եւ դու նորան խաչի դատապարտեցիր:

— Ես ուզեցի գլուխս աղմուկից ազատել և միևնոյն ժամանակ ձեռք չ'տալ այն վայրի մեղուների բնին, որոնք անգաղար բզբզում են տաճարի շուրջը: Նորա առանց այն էլ ինձ վերայ գանգատներ ու բողոքներ են ուղարկել Հռովմ: Բայց այստեղ խօսքը հռովմի քաղաքացու մասին չէ:

— Դորա համար այդ մարդու տանջանքները չեն մեղմանայ:

Դատաւորը չ'պատասխանեց և մի րոպէից յետոյ դարձեալ սկսեց խօսել, կարծես, ինքն իրան:

— Կա՛յ մի բան, որը ես չեմ կարող տանել, դա՛ ծայրահեղութիւնն է: Ով ինձ մօտ այդ բառը կ'արտասանէ, նա մի ամբողջ օրով ինձ ուրախութիւնից կ'զրկէ: Պահպանել չափաւորութիւն, — ահա, իմ կարծիքով, ինչ է պահանջում բանականութիւնը, իսկ ամբողջ աշխարհում չկայ մի ալ անկիւն, ուր այդ սկզբունքին աւելի քիչ հետևէին, քան այստեղ: Ինչպէս այդ ամենն ինձ տանջում է, ինչպէս

տանջում է: Ո՛չ մի բանի մէջ անդորրութիւն, ո՛չ մի բանի մէջ հաւասարակշռութիւն չկայ... Ոչ մարդկանց և ոչ էլ բնութեան մէջ... Հիմա, օրինակ, գարուն է. գիշերները ցուրտ են, իսկ ցերեկով այնպիսի շոգ է լինում, որ քարերի վերայով գնալն անգամ դժուարանում է: Դեռ կէսօրը հեռու է. բայց նայեցէք, թէ ինչ է կատարվում: Ինչ վերաբերում է մարդկանց՝ այդ մասին աւելի լաւ է լուել: Ես այստեղ եմ, որովհետեւ ստիպուած եմ այստեղ լինելու: Բայց դա չէ հարցը. ես դարձեալ շեղուեցայ թեմայից: Գնացէք խաչելութիւնը տեսնելու: Ես հաւատացած եմ, որ այն Նազովրեցիին աներկիւղ կ'մեռնի: Ես հրամայեցի գանակոծել նորան, կարծելով, որ դորանով ազատած կլինիմ մահից: Ես խստասիրտ չեմ. երբ նորան ծեծում էին, նա համբերում էր գառան պէս և օրհնում էր մարդկանց: Երբ նա արինաքամ էր լինում, աչքերը դէպի երկինք բալձրացրեց և աղօթում էր: Դա մի սքանչելի մարդ է, որի նմանը ես կեանքումս առաջին անգամն եմ տեսնում, Կինս նորա պատճառով ինձ ոչ մի րոպէ դադար չէր տալիս: „Մի՛ թողնի, որ անմեղը մեռնի“, ահա առաւօտեանից այս էր շնչում նա իմ ականջին: Ես ուզում էի ազատել նորան. երկու անգամ դուրս եկայ և դիմեցի եկեղեցու այդ յամառ ու խստապարանոց պաշտօնեաներին, այդ գարշե-

լի խուժանին: Նոքա գլուխները լետ ձգած և բերանները մինչև ականջները բացած՝ միաբերան պատասխանեցին ինձ, ասելով. „ի խաչ հան“:

— Եւ դու զիջեցիր, հարցրեց Կիննան

— Որովհետեւ քաղաքում կարող էին անկարգութիւններ ծագել, իսկ ես նորա համար եմ այստեղ որ խաղաղութիւն պահպանեմ. ես պէտք է իմ պարտականութիւնս կատարեմ: Ես ծայրահեղութիւններ չեմ սիրում և միեւնոյն ժամանակ սաստիկ յոգնած եմ, բայց եթէ մի որ և է գործի ձեռնամուխ եղայ, այն ժամանակ երբէք չեմ տատանուի ընդհանուրի բարօրութեան համար մէկի կեանքը զոհելու, մանաւանդ մի անյայտ մարդու կեանքը, որին ոչ ոք չի պաշտպանի: Նորա համար դեռ աւելի վատ է, որ հռովմայեցի չէ:

— Բայց չէ՞ որ արեգակը միայն Հռովմի վերայ չի ծագում, մտմտաց ինքն իրան Անթէան:

— Դիցանման Անթէա, հակառակեց դատաւորը.

— Ես կարող էի քեզ պատասխանել, որ ամբողջ երկրագնդի վերայ նա լոյս է տալիս միմեայն հռովմէական իշխանութեան. հետեապէս և նորա բարօրութեան համար պէտքէ զոհել ամեն բան, իսկ անկարգութիւնները նսեմացնում են մեր վարկը: Բայց նախ և առաջ խնդրում, աղաչում եմ քեզ՝ մի պահանջիր ինձանից, որ ես փոխեմ մահավճիռը: Կիննան նոյն-

պէս կասի քեզ, որ դա անկարելի է, և երբ մի անգամ արդէն կաշգռացուած է դատաւճիռը, նորան գուցէ միայն ինքը կայսրը կարողանայ փոխել, ես ցանկանամ էլ, անկարող եմ: Այդպէս չէ, Կայսր:

—Այո, այդպէս է:

Բայց այդ խօսքերն, լատ երևոյթին, անհաճոյ էին Անթէային, որովհետեւ նա այդ արեւով՝ կարելի է, իր մասին էր մտածում:

—Ուրեմն կարելի է տանջուել և անմեղ տեղը մեռնել:

—Ոչ ոք առանց մեղքի չի լինում, պատասխանեց Պիղատոսը. —Այդ նազովրեցին ոչ մի յանցանք չէ գործել, հետեապէս և ես որպէս դատաւոր ձեռներս լուացի: Բայց իբրեւ մարդ՝ ես դատապարտում եմ նորա վարդապետութիւնը: Ես դիտամբ բաւական երկար խօսեցայ հետը, ցանկանալով փորձել նորան և համոզուեցայ, որ նա քարոզում է չ'լսուած բաներ: Դժուար բան է . . . Աշխարհը խելքով ու բանականութեամբ պիտի կանգուն մնայ: Եւ կարող է հերքել բարեգործութեան անհրաժեշտութիւնը. հաւանօրէն, ո՛չ ես: Բայց ինչեւ անգամ ստոյիկեանները, որ ուսուցանում են միայն անյողդչոյղդ պարզութեամբ աւանել ամեն տեսակ դժուարութիւններ, երբէք չեն պահանջում, որ մենք հրաժարուենք մեր ունեցածներից՝ սկսած փարթամ ճաշերից մին-

չեւ մեր կարողութիւնը:

Աստ, Կլեննա, դու մի խելօք մարդ ես, դու ինչ կը կարծէիր իմ մասին, եթէ ես յանկարծ վեր առնէի և այս տունը, որի մէջ դուք ապրում էք, տալի ահա այս ցնցոտիների մէջ փաթաթուած սրիկաներին, որոնք ընկած Յոպպէի դռների մօտ, տաքանում են արեգակի տակ: Իսկ նա իսկ և իսկ այդպիսի բաներ է պահանջում: Միւսնոյն ժամանակ քարոզում է, թէ պէտքէ բոլորովին հաւասար սիրել. հրէաներին այնպէս՝ ինչպէս հռովմայեցիներին, հռովմայեցիներին այնպէս՝ ինչպէս եգիպտացիներին, եգիպտացիներին այնպէս՝ ինչպէս եթովպացիներին և այլն: Խոստովանում եմ, ինձանից աչքքանն էլ բաւական էր: Այն բոլորին, երբ խօսքը նորա կեանքի մասին է լինում, նա իրան այնպէս է ցոյց տալիս, որ իբր խօսքը բոլորովին մի ալ մարդու է վերաբերում. խրատում է և աղօթում: Ես պարտաւոր չեմ փրկելու մի այնպիսի մարդու կեանքը, որն ինքն այդ մասին ամենևին չի հոգում: Ով որ մի բանի մէջ չափ ու սահման չի կարող պահպանել, նուա՛ն չի կարելի խոհեմ անուանել: Միւսնոյն ժամանակ նա իրան Աստուծոյ Որդի է կոչում և դորանով խաղդում է այն հիմունքները, որոնց վերայ հաստատուած է աշխարհը. և դորանով վնասում է մարդկանց: Թող ինքն իր մէջ ինչ ուզում է մտածէ, միայն թէ՛ եղածը չը

խափանէ։ Որպէս մարդ ես բողոքում եմ նորա վարդապետութեան դէմ։ Եթէ ես, դիցուք, չեմ հաւատում աստուածներին՝ դա իմ գործն է։ Սակայն ես խոստովանում եմ կրօնի անհրաժեշտութիւնը և հրապարակաւ յայտնում եմ այդ, որովհետեւ կարծում եմ, որ կրօնը ժողովրդի համար սանձի դեր է կատարում։ Զիւնքը լծուած պիտի լինին։ Բայց մահը այդ նազովը եցուն սոսկալի չ'պիտի թուայ, որովհետեւ նա պնդում է, թէ ինքը յարութիւն կառնէ։

Կիննան և Անթէան զարմացած միմեանց երեսի մտիկ տուին։

— Ե՞րբ յարութիւն կառնէ։

— Ոչ աւել և ոչ էլ պակաս, ուղիղ երեք օրից յետոյ. գոնէ այդպէս են ասում նորա աշակերտները։ Բայց ասենք թէ միւսնոյն է, որովհետեւ մահը մարդուն ազատում է իր տուած խոստումները կատարելուց. իսկ եթէ յարութիւն էլ չ'առնէ, նա դարձեալ կորուստ չի ունենայ, որովհետեւ համաձայն նորա վարդապետութեան ճշմարիտ երջանկութիւնը յաւիտենական կեանքի հետ միասին սկսվում է միայն մեռնելուց յետոյ։ Նորա Հաղթսում աւելի լոյսէ, քան մեր աշխարհում, և որքան մէկն աւելի է տանջվում այստեղ, նոյնքան աւելի հեշտութեամբ կ'մտնի այնտեղ. պէտք է միայն սիրել, սիրել և սիրել։

— Տարօրինակ վարդապետութիւն է, ասաց Ան-

թէան։

— Իսկ նորանք գոռում էին՝ »ի խաջ հան« հարցրեց Կիննան։

— Ես մինչև անգամ չեմ էլ զարմանում, որովհետեւ այս ժողովրդի հոգին ատելութիւնն է, և ո՛վ, եթէ ոչ ատելութիւնը միայն կարող է գոռալ, որ սէրը խաչուի։

Անթէան ճակատը սրբեց նիհարած ձեռքով։

— Եւ նա հաւատացած է, որ մեռնելուց յետոյ կարող է ապրել և երջանիկ լինել։

— Այդ պատճառով էլ նոյն սարսափելի չեն ոչ խաչը և ոչ էլ մահը։

— Ի՞նչպէս այդ լաւ կը լինէր, Կայոս . . .

Մի րոպէից յետոյ նա դարձեալ հարցրեց.

— Այդ բանի մասին նա որտեղից է իմանում։

Դասուաւորը հեգնօրէն ասաց.

— Նա ասում է, թէ ինքն այդ իմանում է նորանից, որը բոլոր մարդկանց Հայրն է կոչվում և որը հրէաների համար նոյն է, ինչ որ մեզ համար Իւպիտերը, սակայն այն զանազանութեամբ միայն, որ նազովը եցուն կարծիքով նա մի է և ողորմած։

— Բայց ճշմարիտ, այդ ի՞նչպէս լաւ կը լինէր, Կայոս, կրկնում էր հիւանդը։

Կիննան բերանը բաց արեց և կարծես ուզում էր պատասխանել, բայց լռեց և խօսակցութիւնը

դադարեց: Պիղատոսն, ըստ երևույթին, շարունակում էր մտածել Նազովրեցու օտարոտի վարդապետութեան մասին, որովհետեւ մերթ ընդ մերթ գլուխը շարժում էր և ըսպէ առ ըսպէ ուսերը վերեւ քաշում: Վերջապէս նա վեր կացաւ և սկսեց հրաժեշտի ողջոյն տալ:

Յանկարծ Անթէան ասաց.

— Կայոս, գնանք տեսնենք այդ Նազովրեցուն:

— Շտապեցէք, ասաց Պիղատոսը հեռանալով, թափօրը շուտով կ'սկսուի:

VII.

Օրը, որ առաւօտեան պարզ էր և հրատապ, կէս օրուայ դէմ սկսեց խոժոռագունել: Հիւսիս-արեւելքից վերայ հասան մութ կամ պղնձագոյն ամպերը, որոնք թէև այնքան էլ մեծ չէին, բայց փոթորկաբեր էին: Չ'նայելով որ այդ ամպրոպային թխալերի մէջ տեղ տեղ դեռ երևում էր վառ կապուտակութիւն, սակայն դժուար չէր նախագուշակել, որ նոքա շուտով կը միանան ու կը ծածկեն ամբողջ երկնակամարը: Իսկ արեգակը ողողում էր նոցա իր ոսկեայ ճառագայթների հրով ու լուսով. քաղաքի ու հարեան բլուրների վերայ դեռ երևում էր պարզ երկնակամարի սի լայն շերտ, և ներքում ոչ մի քամի չկար: Բարձր սարահարթի վերայ, որ Գողգոթա էր կոչ-

վում, արդէն այստեղ և այնտեղ կանգնած էին մարդկանց փոքրիկ խմբակներ, որոնք առաջ էին անցել թափօրից, որը դուրս պիտի գար քաղաքից: Արեգակը լուսաւորում էր լայնատարած, քարքարոտ, անպտուղ, ամալի և տխուր վայրերը: Նոցա միապաղպաղ սատափի գոյնն ընդհատվում էր խորշերի և խրամատների սևադէմ ցանցով, որն այնքան աւելի սև էր, որքան աւելի էր լուսաւորուած սարահարթը: Հեռուում երևում էին աւելի բարձր լեռներ՝ նոյնպէս ամալի ու քողարկուած հեռաւորութեան կապտագոյն շղարշով.

Ներքեում՝ քաղաքի պարսպի և Գողգոթայի միջև՝ տարածվում էր սի հարթութիւն, ուր տեղ-տեղ երևում էին սուր սուր ժայռեր, բայց այստեղ այնքան ամալի չէր: Այնտեղ՝ խորշերում, ուր հաւաքուել էր սի փոքր պտղաբեր հող՝ դուրս էին եկել նոսր ու ոլորմելի ձղներով արմաւենիներ: Տեղ-տեղ բաձրանում էին շինութիւնները տափարակ կտուրներով, որոնք ծիծեռնակի բնի նման, կարծես, ամրացրած լինէին քարեայ պատերին. կամ հեռուն փայլում էին արեգակի տակ և երևում էին սպիտակ գերեզմանները: Հիմա, շնորհիւ այն հանգամանքի, որ տօները մօտեցել էին և գաւառներից մեծ քանակութեամբ ժողովուրդ էր հաւաքուել քաղաք, պատերի մօտ կանգնեցրել էին բազմաթիւ վրաններ,

որոնք նմանում էին զինւորական բանակի և լիքն էին մարդկանցով ու ուղտերով:

Արեգակն աւելի և աւելի էր բարձրանում դէպի երկնակամարի այն մասը, որը մինչև այժմ դեռ չէր ծածկուած ամպերով: Մօտենում էր ժամը, երբ սովորաբար այդ բարձրութիւնների վերայ թագաւորում էր խորին լռութիւն, որովհետև բոլոր կենդանի արարածներն ապաստան էին գտնում պատերի տակ կամ քարանձաւներում: Մինչև անգամ ներկայ ըստէին, չնայելով արտասովոր կենդանութեան, մի ինչ որ թախիժ թագնուած էր այդ շրջակայքում, ուր կուրացուցիչ լուսոյ փայլն ընկնում էր ոչ թէ խոտերի, այլ թուխ մոխրագոյն քարերի բեկորների վերայ: Պարսպի կողմից լսուող հեռաւոր ձայների զղրդիւնը, որ նմանում էր ծովի մրրկածուփ ալիքներին՝ գնալով կարծես անհետանում, կորչում էր ընդհանուր լռութեան մէջ:

Մարդկանց հեռաւոր խմբակները, որոնք վաղ առաւօտից սպասում էին Գողգոթայի գագաթին, երեսները շուռ տուին դէպի քաղաքը, որտեղից հէնց այդ ըստէին պիտի շարժուէր թափորը: Ահա երևեցաւ և Անթէայի պատգարակը, որի առաջից գնում էին դատաւորից կարգուած մի քանի զինւորներ, որոնք ընդհանուր խառնակութեան մէջ ճանապարհ պիտի բաց անէին, իսկ ներկայ դէպքում

և պահպանէին նոցա օտարատեաց ու մոլեռանդ ամբոխի վերաւորանքները: Պատգարակի մօտով քայլում էր Կիննան հարիւրապետ Րուփիլի ուղղեկցութեամբ:

Անթէան ըստ երևոյթին աւելի անվրդով էր և աւելի քիչ ահաբեկուած՝ չնայելով որ կէսօրը մօտենում էր, և նորա հետ միասին սոսկալի տանջանքների սարսափը, որոնք խամրեցրել էին նորա կեանքի դալարը: Այն, ինչ որ դատաւորն ասել էր երիտասարդ Նազովրեցու մասին, համակել էր նորա միտքը և նորա ուշադրութիւնն իր սեփական տանջանքներից գրաւել դէպի նա: Դորանում միայն մի բան տարօրինակ էր թւում Անթէային, որը նա չէր կարողանում հասկանալ: Այն ժամանակուայ աշխարհը շատ մարդիկ էր տեսել, որոնք նոյնքան խաղաղ էին մեռնում, սրբան խաղաղ է հանգվում յուղարկաւորութեան սգի խարոյկը, երբ նորա մէջ վերջանում է փայտի պաշարը: Բայց այդ խաղաղութիւնը բոլորում էր արիութիւնից կամ այն փիլիսոփայական հայեացքից, թէ լոյսին անշուշտ պիտի յաջորդէ խաւարը, իսկ կեանքին՝ մի ինչ որ անկայուն, խաւարային և անորոշ դրութիւն: Դեռ ոչ ոք մինչև այժմ չէ օրհնել մահը, դեռ ոչ ոք չէ մեռել այն անդրդուելի հաւատով, թէ միայն խարոյկից կամ դագաղից յետոյ է սկսվում ճշմարիտ կեանքը և այն երանաւետ ու անսահման երջանկութիւն:

նը, որպիսին կարող է տալ միայն հզօրագոյն և յա-
ւիտենական Եակը:

Նա, որին պատրաստվում էին խաչել, քարո-
զում էր այդ, որպէս անբերեալի ճշմարտութիւն:
Անթէային այդ վարդապետութիւնը ոչ միայն չ'ա-
լայեցրեց, այլ և նորան թուաց յոյսի և զուարթու-
թեան միակ աղբիւրը: Նա իմանում էր, որ ինքը
պիտի մեռնի և այդ անսահման թախիժը պաշարում
էր նորան. անջատուել Կիննայից, անջատուել հօրից,
անջատուել լոյսից, սիրուց, դատարկութիւնից, ցըր-
տից, ոչնչութիւնից, խաւարից: Հետեապէս, որքան
քաղցը եղած լինէր նոյա համար կեանքը, նոյնքան
զօրեղ կը լինէր և թախիժը: Եթէ մահը կարողանա
մի որ և է բանի համար պէտք գալ, եթէ կարելի լի-
նէ՞ր իր հետ վերցնել գէթ սիրոյ լիշողութիւնը, գէթ
երջանկութեան լիշատակը, — նա այն ժամանակ ա-
ւելի հեշտութեամբ կը հաշտուէր մահուան հետ:

Եւ ահա, մահից ոչինչ չ'սպասելով՝ նա յանկարծ
լսեց, որ մահը նորան կարող է տալ ամեն բան:
Եւ ով է այդ քարոզողը. մի ինչ որ տարօրինակ
մարդ, ուսուցիչ, մարգարէ, փիլիսոփայ, որը մարդ-
կանց սէր կտակեց՝ իբրեւ ամենաովսեմ բարեգործու-
թիւն, որը օրհնում էր նոցա այն ժամանակ, երբ
գանակոծում էին և որին պատրաստվում էին խաչել:
Եւ ահա Անթէան մտածում էր. — ինչ բանի հա-

մար էր նա այդպէս սովորեցնում, եթէ խաչն էր
նորա միակ վարձատրութիւնը: Ուրիշները ծարաւի
էին իշխանութեան, իսկ նա այդ չուզեց. երրորդները-
կալքի, բայց նա աղքատ մնաց. չորրորդները-պալատ-
նեւի, խնճոյքների, ճոխութեան, ծիրանի զգեստ-
ների, սատափով ու փղոսկրով զարդարած կառքերի,
իսկ նա ապրեց որպէս հովիւ: Նա միևնոյն ժամա-
նակ յորդորում էր սէր, կարեկցութիւն, աղքատու-
թիւն: Նշանակում է՝ նա չէ՞ր կարող չար լինել և
չար դիտաւորութեամբ խաբել մարդկանց: Եթէ նա
ճշմարիտն էր ասում, ապա այդ դէպքում թող օրհ-
նուի մահը, որը վերջ է դնում մեր աշխարհային
վշտերին, որը վատթար կեանքը փոխում է լաւի,
որը լաւ է խաւարող աչքերի համար և որը թւեր
է, որոնցով սրանում են դէպի յաւիտենական ուրա-
խութիւնը: Հիմա Անթէան հասկանում էր, թէ ինչ
է նշանակում յարութեան ուխտը:

Թշուառ հիւանդն իր բոլոր մտքով և բոլոր սր-
տով հպուեցաւ այդ վարդապետութեան. նա մտա-
բերում էր և հօր խօսքերը, որ բազմիցս կրկնել էր,
թէ մի բոլորովին նոր ճշմարտութիւն միայն կարող
է մարդկային մեղսատանջ հոգին ազատել խաւարի
կապանքներից: Եւ ահա, նոր ճշմարտութիւնը: Նա
յաղթեց մահուան և ուրեմն փրկութիւն բերեց:
Անթէան իր բոլոր էութեամբ այնպէս էր խորասու-

գուեւ այդ մտքերի մէջ, որ Կիննան շատ և շատ օրերից յետոյ հիմա առաջին անգամն էր կէսօրուայ մօտ նորան այդպէս խաղաղ ու անվրդով տեսնում:

Վերջապէս, երթը քաղաքից շարժուեց դէպի Գողգոթա: Եւ այն բարձրութիւնից, ուր կանգնած էր Անթէան, շատ պարզ երևում էր ամեն բան: Ամբոխի բազմութիւնն ստուար էր. սակայն, կարծես, նա կորչում էր քարքարոտ տարածութեան վերայ: Քաղաքի բաց դռներից դուրս խուժեց մեծ բազմութիւն. ճանապարհին նոցա միացան և նոքա, որոնք սպասում էին պարսպից դուրս, սոքա սկիզբն ընթանում էին խիտ շղթայաձև և ապա վարարուող գետի նման հետզհետէ ցրվում լայնանում էին: Երկու կողմով վազվզում էին երեսանների խմբերը: Երթըն սալիտակ վերարկուների, կանանց ծիրանագոյն ու կապոյտ թաշկինակների ծածանուելուց փոփոխվում և խախտաբղետ գոյն էր ստանում: Մէջ տեղում փայլում էին հռովմէական զինւորների սաղավառներն ու տէգերը, որոնց վերայ արեգակը, կարծես, սփռել էր իր թռուցիկ ճառագայթները: Խառն 'ի խուռն ձայների աղմուկը լսվում էր հեռուից, որ գնալով աւելի և աւելի էր լսելի դառնում:

Վերջապէս, նոքա բոլորովին մօտեցան, և առաջին կարգերն սկսեցին մագլցել դէպի սարը: Ամբոխըն շտապում էր յարմար ու մօտիկ տեղ բռնելու

և ըստ կարելւոյն պատիժը պարզ տեսնելու. այս պատճառով էլ դատապարտեալներին տանող զինւորներն աւելի յետ էին մնացել: Առաջին բարձրացողները մանուկներն էին, առաւելապէս տղաները՝ կիսամերկ, սրունքներին ցնցոտիներ փաթաթած, խուզած գլուխներով, ուր միայն երկու փունջ մազեր էին թողնուած և թուխ, համարեա աղաւնու բիբերով. սոքա ճչալով ու վայրագ աղմկով պոկում էին ժայռից թափթափուած մանր քարերը և պատրաստում էին նոցա խաչուողների վերայ արձակելու: Իսկոյն նոցա յետևից ամբողջ բարձրութիւնը ծածկուեցաւ խաժամուժ ամբոխով: Պէմքերը, շարժողութիւնից ու տեսարանը դիտելու անհամբերութիւնից, մեծ մասամբ բոբբոքուած էին, և ոչ մինի վերայ կարեկցութեան նշոյլ չէր նշմարվում: Ձայների ճիչն ու աղաղակը, իւրաքանչիւրի բերանից դուրս թռչող բառերի անհաշիւ բազմութիւնը և շարժողութիւնների ուժգնութիւնը զարմացնում էին Անթէային: Թէպէտ նա Աղէքսանդրիայում ընտելացել էր յունական շատախօսութեան, բայց այստեղ մարդիկ այնպէս էին խօսում չորար հետ, որ կարծես պատրաստվում էին միմեանց վերայ արձակուել. այնպէս էին ձայն տալիս իրար, որ կասես վտանքի մէջ լինէին, կամ խօսքն իրանց ազատութեան մասին լինէր և վիճում էին այնպէս, որ կարծես մէկն ու-

գում էր նոցա կաշին՝ որը մաշկէլ:

Յինտուրինոն Ռուսիայի մօտենալով պատգարակին՝ սառնասրտութեամբ և պաշտօնական լեզուով բացատրութիւններ էր տալիս. այն ինչ ժողովուրդն անընդհատ աւելանում և աւելանում էր, իսկ հրահրոցը րոպէ առ րոպէ սաստկանում: Ամբոխի մէջ երևում էին և Երուսաղէմի հարուստները՝ փաթաթուած գոյնգոյն վերարկուների մէջ. սոքա առ հասարակ իրանց հեռու էին պահում արուարձանների մերկանդամներէ: Ահագին քանակութեամբ աճապարեցին և գիւղացիները, որոնք տօների պատճառով իրանց ընտանիքներով եկել էին Երուսաղէմ. եկան և հողագործերը տուրքակներն ունէրին. հովիւները բարեհազի ու զարմացած դէմքերով և աչծի մոթիներով ծածկուած: Կանանց խումբը գնում էր տղամարդկանց հետ, բայց որովհետեւ հաշուատ կանայք տնէ ից դուրս գալ չէին ախոժում, ուստի դոքա ուղղակի հասարակ դասակարգի և գիւղացի կանայք էին, կամ պճնուած և ներկած մազերով, յօնքերով ու եղունկներով պոռնիկներ, որոնցից բաւական հեռու տարածվում էր նարգոսի անուշ հոտը: Նոքա գրամներից պատրաստած ահագին օղիք ու մանեակներ ունէին:

Վերջապէս վերայ հասաւ և ծերակոյտը. նորա մէջ տեղը բռնած էր Քանանը*), որը ուրուրի

*) Ըստ աւետարանի — Ահման:

գիշատիչ դէմքով ու կարմիր կոպերով մի ծերունի էր. իսկ նորա մօտ առ մօտ կանգնած էր երէկեղ-ջիւրանի գլխարկով և կրծքի վերայ ոսկեգօծ տախտակով Կալիփան: Սոցա յետեից գնում էի նալլեալ փառիսեցիներ. օրինակ, ոտները լաշ ամուղներ, որոնք գնալիս դիտմամբ զարշապարները դպցնում էին ճանապարհի խորդ ու բորդ տեղերին. կային փառիսեցիներ արիւննաշաղախ մականներ՝ վ, որոնք նոյնպէս դիտմամբ գլուխները խփում էին պատերին. կային և կուզաորուած փառիսեցիներ, որոնք կարծես պատրաստ էին ամբողջ քաղաքի մեղքերի ծանրութիւնը բառնալ իրանց ուսերի վերայ: Պաժան վեհութիւնը և սառն յամառութիւնը գանազանում էին այդ մարդկանց օովսրական մահկանացուների աղմկայից խմբերից:

Կիննան տիրապետող դասակարգին պատկանող մարդու յատուկ ատելութեամբ և արհամարական դէմքով դիտում էր այդ ժողովուրդը. Անթէան նայում էր ահու գողով և զարմացած: Աղեքսանդրիայում շատ հրէաներ էին ապրում, բայց նոքա լիսով չափ հէլլեններ էին. այստեղ նա առաջին անգամն էր նոցա տեսնում այնպէս, ինչպէս նոցա նկարագրել էր դատաւորը, և որպէս նոքա ներկայանում էին իրանց սեփական բնի մէջ. նորա մատաղ ու քնքոյշ երեսը, որի վերայ մահն արգէն դրոշմել էր իր կնիքը

և նորա ստուերի նման մարմինը գրաւել էր իր վերայ ընդհանուրի ուշադրութիւնը: Պատգարակը շրջապատողները, որքան այդ թոյլ էին տալիս պահապան զինւորները, անպատճառ հետաքրքրութեամբ նայում էին նորան: Սակայն այստեղ ատելութիւնն ու արհամարանքը դէպի օտարերկրացիներն այնքան զօրեղ էր, որ ոչ ոքի աչքերում չէր նշմարվում կարեկցութեան նշոյլ, այլ առաւել նոցա աչքերում փայլում էր մի վայրագ ուրախութիւն՝ թէ զոհն այլ ևս անկարող է խուսափիլ մահից: Անթէան միայն հիմա էր հասկանում, թէ ինչու այդ մարդիկը „խաչիր դորան, խաչիր“ էին գողում այն մարգարէի համար, որը նոցա սէր էր քարոզում:

Եւ յանկարծ այդ Նազովրեցին նորան մօտ, շատ մօտ թուաց, մինչև անգամ սիրելի: Նա պէտք է մեռնէր, ինքը նոյնպէս: Դատավճիռը կարգալուց յետոյ նորան այլևս ոչինչ չէր կարող ազատել մահից. իրան մահուան վճիռն էլ արդէն արտասանուած էր, և Անթէային թուում էր, թէ իրանց միացնում է վշտի և մահուան եղբայրութիւնը... Միայն նա գնում էր խաչուելու հաստատ հաւատով՝ թէ մահուանից յետոյ իր համար նոր կեանքի գարուն պիտի բացուի, իսկ Անթէան մինչև այժմ չուներ այդ հաւատը և եկել էր ձեռք բերելու նորան՝ նորա վերայ նայելուց:

Այդ ժամանակ հեռուից լսվում էին խուլ ձայներ, սուլոցներ և աղաղակներ, ապա ամեն ինչ լռեց: Լսուեց զրահների շառաչիւնը և զինւորների ծանր քայլը. խուժանը տարուբերուեց ու յետ յետ քաշուեց, և դատապարտեալներին տանող զինւորներն անցան պատգարակի մօտով: Առաջից, յետևից և երկու կողմով գնում էին զինւորները. մէջ տեղում երևում էին երեք խաչափայտեր միայն, որոնք, կարծես, իրանք էին շարժվում, որովհետև նոցա կողմ մարդիկը սաստիկ կռացած էին ծանրութեան տակ: Հեշտութեամբ կարելի էր նկատել, որ նոցա մէջ Նազովրեցին չկար, որովհետև երկուսի դէմքերն անամօթ և աւազակային էին, իսկ երրորդը մի հասարակ գիւղացի երիտասարդ էր, որին, շատ կարելի է, զինւորներն էին ստիպել փոխարինել Նազովրեցուն: Խաչերի յետքեւից երկու զինւորների ուղղեկցութեամբ գնում էր Նազովրեցին: Նա գնում էր ուսերին ձգած ծիրանի պատմուճանը, և գլխին դրած փշեայ պսակը, որի տակից երևում էին արեան կալակներ: Մի քանի կաթիլներ ծանր հոսում էին երեսի վերայով, միւսները տեղն ու տեղը չորանում էին պսակի տակ մասրի պտուղների կամ բուստի յուլունքների նման: Նա գունաթափ էր, շարժվում էր դանդաղ, երերուն ու թուլացող քայլերով: Ամբոխը նորան ծաղրում էր, իսկ նա գնում էր, կարծես,

խորասուզուած խորհրդածութեանց մէջ հանդերձեալ կեանքի մասին. նա, կարծես, անջատուած էր աշխարհից և ամենևին ուշադրութիւն չէր դարձնում ատելութեան աղաղակներին. նա կարծես, մարդկային ներմանց չափից աւելի ներող և մարդկային կարեկցութեանց չափից աւելի կարեկցող էր. նա արդէն համակուած էր յաւիտենականութեամբ, արդէն բարձր էր կանգնած մարդկային չարիքից, խաղաղ էր, չափազանց հեզ էր և միևնոյն ժամանակ տոգորուած համաշխարհային հսկայական տխրութեամբ:

— Դու ես ճշմարտութիւնը, դու, դողդոջուն շքութունքներով արտասանեց Անթէան:

Ժողովրդի գնացքն այժմ շարժվում էր ուղիղ պատգարակի մօտով, պատահեց, որ նա մինչև անգամ մի ընդհանուր առաջին գնացող զինուորներն այդ ընդհանուր խառնակութեան մէջ աշխատում էին ճանապարհ բաց անել: Անթէան հիմա տեսնում էր Նազովրեցուն միայն մի քանի քայլ հեռու. նա տեսաւ, ինչպէս քամին ծածանում էր նորա մագերի հիւսերը, տեսաւ, ինչպէս ծիրանին նորա դժգոյն ու թախծալի դէմքի վերայ ձգել էր իր կարմրագոյն շողքը . . . Խուժանը մղուելով դէպի նա նեղ կիսալժանի ձևով շրջապատեց նո՛րան, այնպէս որ զինուորներն ստիպուած էին տէգերից պատնէշ

կանգնեցնելով՝ դատապարտելին պահպանել ժողովրդի կատաղութիւնից: Ամեն ուրեք երևում էին սեղմած կռուփներով առաջ մեկնած ձեռներ, բներից դուրս ցցուած աչքեր, պսպղուն տառմներ, կատաղի շարժումներից ծածանուող մորուքներ և փրփրած բռնաններ, որոնք արտավիժում էին անէծքներ իսկ նա նայում էր շուրջը և կարծես, ցանկանում էր հարցնել. „ես ձեզ ինչ եմ արել“:

Ապա, աչքերը դէպի երկինք բարձրացնելով՝ սկսեց աղօթել և ներել:

— Անթէա, Անթէա, բացականչեց Կիննան:

Բայց, թուում էր, թէ Անթէան չէր լսում նորա կանչը: Նորա աչքերից հոսում էին արտասուքի կուրր կաթիլներ. նա մոռացաւ իր հիւանդութեան մասին, մոռացաւ այն, որ ինքն ահա քանի օր է, պատգարակից չէ բարձրացել, և յանկարծ դողդոջուն մարմնով վեր թռաւ տեղից և ինքնամոռացութեան մէջ, որ առաջանում էր վշտից, կարեկցութիւնից և այն ատելութիւնից, որ նա տածում էր դէպի կոյր ամբօխի բացականչութիւնները, ու սկսեց խլել իր պատգարակը զարգարող լեռնային մշկունու և խնձորենու թարմ ծաղիկները և փռել նոցա Նազովրեցու ոտների տակ:

Տիրեց ընդհանուր լուրթիւն: Ամբօխը՝ տեսնելով որ այդ մեծատոհմ հուլմէուհին դատապարտելին

յարգանքներ է մատուցանում՝ զարմացաւ։ Նա իր հայացքը ձգեց նորա գունատ ու հիւանդ դէմքի վերայ, և շրթունքներն սկսեցին շարժուել, կարծես, նա օրհնում էր Անթէային։ Անթէան վերստին ընկնելով պատգարակի բարձերի վերայ՝ զգաց, որ իր վերայ թափվում է լոյսի, բարութեան, ողորմածութեան, զուարթութեան, յոյսի և երջանկութեան ծովը, — Եւ նա դարձեալ սկսեց մտմտալ։

— Դու ես ճշմարտութիւն։

Ապա արտասուքի նոր կոհակներ փայլեցին նորա աչքերում։

Բայց դատապարտեալին առաջ հրեցին՝ պատգարակից մի քանի տասնեակ քայլ հեռաւորութեամբ գտնուող տեղը, ուր արդէն ժայռի ճեղքուածքի մէջ ամրացրած էին երեք սիւներ։ Ամբոխը դարձեալ շրջապատեց նորան, բայց որովհետեւ այն տեղը բուսական բարձր դիւրք ունէր, Անթէան դարձեալ շուտով տեսաւ նորա թախածալի գունաթափ դէմքն ու փշեայ պսակը։ Զինւորները մի անգամ ևս գաւազաններն առնելով՝ բուսական հեռու քշեցին ամբոխը, որպէս զի նա չխանգարէ պատիժը։ Նոքա սկսեցին երկու աւազակներին կապոտել կողքի խաչերի վերայ։ Երրորդ խաչը կանգնած էր մէջ տեղում։ Նորա վերելում գամով ամրացրած էր մի տոմսակ, որն հետզհետէ սաստկացող քամուց բարձրանում ու տա-

տանվում էր։ Երբ վերջապէս, զինւորները մօտենալով Նազսվրեցուն՝ սկսեցին նորա շորերը հանել, ամբոխի մէջ լսելի եղան ձայներ։ — Թագաւոր, թագաւոր, մի թոյլ տայ, որ քեզ խաչեն։ Թագաւոր, ուր են քո զօրախմբերը։ պաշտպանիր, եթէ կարող ես։ — Ժամանակ առ ժամանակ լսվում էին ծիծաղի ձայներ, որոնք և գրաւում էին ամբոխի ուշադրութիւնը, այնպէս որ լեռան ապաւեր գագաթն յանկարծ աղմկվում էր միահամուռ ծիծաղով։ Այդ միջոցին դատապարտեալին թիկունքի վերայ գետնին պառկեցրին, որպէս զի ձեռները գամելով տախտակին՝ բարձրացնեն գլխաւոր սիւնի վերայ։

Այդ տեղ մի ինչ որ մարդ, որ պատգարակից շատ հեռու չէր գտնվում և հագած ունէր սպիտակ երկար վերարկու, յանկարծ գետնի վերայ փռուեցաւ, փոշի և մանր քարեր ցանեց գլխին և սարսափահար ու յուսահատական ձայնով գոռաց։

— Ես բորոտ էի և նա սրբեց ինձ. ինչո՞ւ են խաչում նորան։

Անթէայի դէմքը գունատուեց որպէս թաշկինակ։

— Նա նորան բժշկել է . . . լսում ես, Կայոս, ասաց նա։

— Գուցէ դու ուզում ես տուն վերադառնալ, հարցրեց Կիննան։

— Ոչ. ես այստեղ կը մնամ։

Եւ Կրննալին տիրեց փոթորկանման մի անսահման ու անմիտ յուսահատութիւն, թէ ինչո՞ւ ինքը չ'հրաւիրեց Նազովրեցուն, որ նա բռնկէր Անթէային:

Բայց այդ ըսպէին զինւորները մեխերը գնելով Նազովրեցու ձեռներին՝ սկսեցին գամել: Լօուեց երկաթի խուլ զնգոցը, որը շուտով աւելի պարզուեց, մեխերի սուր ծայրերն անցնելով մարմնի միջով՝ սկսեցին խորանալ փայտի մէջ: Ամբոխը վերստին լուեց, լուեց յագեցնալու այն աղաղակներով, որ դառն տանջանքների ազդեցութեան ներքոյ կարող էին դուրս թուշել Նազովրեցու բերանից: Բայց նա լուռ մնաց, միայն բարձրում լսվում էին մուրճերի չարագուշակ ու սուկալի հարուածները:

Վերջապէս, գործն աւարտուեցաւ, և խաչաձև տախտակը մարմնի հետ միասին բարձրացին վերև: Պատժի անթերի կատարման վերահասու հարիւրապետը արտասանում էր, կամ, լաւ է ասել, միտալաղպաղ ձայնով երգում էր հրամանի բառերը, որի համաձայն և զինւորներից մէկն սկսեց գամել նորա ոտները:

Սակայն առաւօտեանից հօրիզոնի վերայ կուտակւող ամպերը ծածկեցին արեգակը: Հեռաւոր բլուրներն ու ժայռերը, որոնք փայլում էին արեգակի ճառագայթների տակ, մոայլեցան: Լոյսն սկսեց խաւարել: Չարագուշակ պղնձագոյն կարմիր աղջամուղ-

ջն սքօղեց շրջակայքը, և որքան աւելի էր թագնւում արեգակը ամպերի խորութեան մէջ, նոյնքան և աւելի էր թանձրանում այդ խաւարը: Կարծես, մի աներևոյթ ձեռք վերեւից շառագոյն խաւար էր սփռում երկրի վերայ: Հրաբորբոք քամին փչեց մի անգամ, կրկին անգամ ևս և ապա խաղաղուեց: Օդը հեղձուցիչ դարձաւ:

Յանկարծ շիկագոյն ամպերի այդ վերջին մնացորդներն էլ սևացան: Դաժան՝ գիշերուէլայ նման ամպերն սկսեցին սլալալալ գալ և վիթխարի ալիքների նման տարուբերուելով՝ լողալ գէպի Գողգոթայի բարձունքը և գէպի քաղաքը: Փոթորիկը մօտենում էր: Աշխարհը լցուեց ահով ու սարսափով:

— Վերագառնանք տուն, դարձեալ կրկնեց Կիննան:

— Կրկին, կրկին ուզում եմ տեսնել նո՛ւան, պատասխանեց հիւանդը:

Որովհետեւ խաւարը ծածկեց խաչափայտերի վերայ կախ ընկած մարմինները, ուստի Կիննան հրամայեց պատգարակը մօտ տանել: Նոքա այնքան մօտեցան, որ միայն մի քանի քայլ էր նոցա բաժանում խաչից: Անթէան աչքերը բարձրացրեց: Խաւարամած ձողի վերայ երևում էր խաչեցեալի մարմինը, որն այդ ընդհանուր մթութեան մէջ, կարծես գործուած լինէր լուսնի արծաթագոյն ճառագայթներից: Արագ շնչառութիւնից նորա կուրծքը եւեջներ էր

անում. գլուխն ու աչքերը դեռ բարձրացրած էին դէպի երկինք:

Այնտեղ՝ ամպերի խորքում խուլ մռնչին: Որոտըն արթնացաւ, վեր կացաւ, զարհուրելի դղրդամբ արեւելքից դէպի արեւմուտք սլացաւ և ապա, կարծես, գահավիժուելով դէպի անյատակ անդունդը, սկսեց աւելի ցածր և ցածր լսուել: Նա մերթ խաղաղում էր, մերթ զօրեղանում, — վերջապէս որոտաց, որպէս թնդանօթի բամբիւն ու երկիրը հիմն իվեր շարժուեց:

Եւ իսկոյն կապտագոյն կայծակը կտրատեց ամպերը, լուսաւորեց երկինքը, երկիրը, խաչերը, զինւորների սաղաւարտները և ոչխարների հօտի նման՝ ի մի խմբուած անհանգիստ յուզուած ամբոխը: Կայծակից յետոյ տիրեց աւելի թանձր խաւար: Պատգարակի մօտ կանանց լացի ձայներ էին լսվում, որ նոյնպէս մօտեցան խաչին: Սուկալի էր այդ հեկեկանքը ընդհանուր լուսթեան մէջ: Ամբոխի մէջ կորչողներն այժմս իրար էին կանչում: Տեղ տեղ լսվում էին ահաբեկ ձայներ:

— Ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ, վայ մեզ, վայ արդար մարդո՞ւ են արդեօք խաչել:

— Որը ճշմարտութիւն էր քարոզում. վախ, վախ:

— Որը մեռելներին էր յարութիւն տալիս: Իսկ մի այլ ձայն բացականչում էր.

— Վա՛յ քեզ, Երուսաղէմ.

Երբորդը նոյնպէս.

— Երկիրը շարժուեց.

Երկբորդ կայծակը բացեց երկնքի խորութիւնը և այնտեղ կարծես երևեցաւ հրատիպ պատկերներ: Զայները լռեցին, կամ աւելի հաւանական է ասել, կորան քամու սուլոցի մէջ, որն յանկարծ այնպիսի ուժգնութեամբ փչեց, որ թռցրեց բազմաթիւ թռչկինակներ ու վերարկուներ և սփռեց նոցա օդի մէջ:

Զայները նորից սկսեցին աղաղակել.

— Երկիրը շարժուեց:

Ոմանք սկսեցին փախչիլ: Միւսներին կաշկանդել էր իրարանցումը, և նոքա կանգնած էին շուտած, առանց մտածել կարողանալու, միայն այն աղօտ տպաւորութեամբ, թէ հէնց հիմա կատարուեց մի ինչ որ սարսափ:

Բայց խաւարն յանկարծ սկսեց նօսրանալ. կտտաղի քամին տակն ու վերայ արաւ ամպերը, ոլորում էր նոցա և սլատառոտում, որպէս փթած ցնցոտիներ... Լոյսն աստիճանաբար աւելանում էր, վերջապէս երկինքը բացուեց և այնտեղից յանկարծ այնպիսի առատութեամբ սկսեց բղխել արեգակի լոյսը, որ իսկոյն լուսաւորեց լեռան գագաթը, մարդկանց ահաբեկուած դէմքերն ու խաչերը:

Նազովրեցու մեղրամոմի նման գունատ գլուխը

ցած էր ընկել կուրծքի վերայ: Նորա կուպերը փակ էին, և շրթունքները կապտած:

— Մեռել է, ջըշնչաց Անթէան:

— Մեռել է, կրկնեց Կիննան:

Այդ միջոցին հարիւրապետը տեգով ծակեց Նազովրեցու կողք: Տարօրինակ բան է. լոյսի վերստին ծագելը ու մեռածի կերպարանքը, կարծես հանգչատացրին ամբոխը: Ժողովուրդն հիմա սկսեց աւելի և աւելի մօտ գնալ, մանաւանդ որ զինուորներն այլ ևս չէին կտրոււմ նոցա ճանապարհը: Խուժանի մէջ ձայներ էին լսուում.

— Ցած արի խաչից, ցած արի խաչից:

Անթէան միանգամ ևս աչքերը ձգեց այդ թաւ կացած ու կախ ընկած գլխի վերայ և ապա ցած ձայնով, կարծես, ինքն իրան ասաց.

— Մթթէ յարութիւն կառնէ . . .

Նա տեսնելով մահը, որը կապտագոյն բծեր էր շարել նորա աչքերի ու շրթունքների վերայ, տեսնելով այդ անբնական ձգուած ձեռները, տեսնելով այդ անզգայ ու անշարժ մարմինը, որն մահի ծանրութեան ներքոյ քաշ էր ընկել գէպի ներքև՝ կասկածեց և նորա ձայնը դողդողաց յուսահատական երկբայութեամբ:

Կասկածը ոչ պակաս կրճոււմ էր և Կիննայի հոգին: Նա նոյնպէս չէր հաւատում, թէ Նազովրեցին

յարութիւն կառնէ, բայց հաւատում էր, որ եթէ նա կենդանի լինէր, միակ նա կարող էր իր բարի թէ չար զօրութեամբ փրկել Անթէային:

Իսկ այդ միջոցին աւելի բազմաթիւ ձայներ աղաղակում էին.

— Ցած արի խաչից, ցած արի խաչից:

— Ցած արի, յուսահատութեամբ կրկնեց և Կիննան իր մտքում, բժշկիւր նորան և տիրիւր իմ հոգուն:

Երկինքը պարզուեց. բլուրները դեռ ևս մառախուղի մէջ էին, բայց Գողգոթայի և քաղաքի վերայ ոչ մի ամպ չկար. Անտոնիոսի աշտարակը փայլում էր արեգակի տակ՝ որպէս երկրորդ արեգակ: Օդը թարմացաւ, և այնտեղ երևեցան անհամար ծիծեռնակներ: Կիննան հրամայեց վերադառնալ:

Կէսօրն արդէն վաղուց անցել էր: Մօտենալով տանը՝ Անթէան յանկարծ ասաց.

— Հիկատան այսօր չերևեցաւ:

Կիննան նոյնպէս մտածում էր այդ մասին:

VIII.

Տեսիլքը չերևեցաւ և հետևեալ օրը: Հիւանդն արատասովոր հրճուածքի մէջ էր, որովհետև Կեսարիայից եկել էր Տիմոնը, որն անհանգիստ լինելով աղջկայ կեանքի մասին և վախեցած Կիննայի նաւակներէից՝ մի քանի օր առաջ թողել էր Աղեքսան-

դրիան, որպէս զի մահուանից առաջ մի անգամ ևս տեսնուի իր միակ որդու հետ: Յոյսը նորից սկսեց բաղխել Կիննայի սրտի դռները, պահանջելով, որ նա ներս ընդունի նորան: Բայց նա չէր համարձակվում նորա համար բաց անել դռները, նա չէր համարձակվում յուսալ: Անթէային տանջող ու մաշող տեսիլքների մէջ, ճշմարիտ է, լինում էին ընդմիջումներ և Աղեքսանդրիայում ու անապատում, բայց ոչ երկու, այլ մի օրով: Ներկայ թեթևութեան պատճառները Կիննան վերագրում էր Տիմոնի գալստեան և խաչի տպաւորութեանց, որոնք այնքան էին գրաւել հիւանդի միտքը, որ նա, մինչև անգամ, հօր հետ չէր կարողանում ուրիշ նիւթի վերայ խօսել: Տիմոնը լսում էր նոյնպէս ուշադրութեամբ, չէր հակաճառում, խորհրդածութիւններ էր անում և ամենայն խնամքով հարցումներ էր անում Նագովրեցու վարդապետութեան մասին, սակայն Անթէան իմանում էր միայն այն, ինչ որ պատմել էր նորան Պիղատոսը:

Անթէան ընդհանրապէս իրան առողջ և ուժեղ էր գգում, և երբ կէս օր եղաւ ու անցաւ, նորա աչքում փայլեցին կատարեալ զուարթութիւն: Նա մի քանի անգամ այդ օրն յաջող անուանեց և խընդրեց ամուսնուն գրել նորան:

Բայց օրն իսկապէս տխուր էր և անախորժ:

Սուաւօտից սկսած անձրև էր գալիս, սկիզբը խոշոր և ապա մանր, որ մաղվում էր ցած ու միակերպ ձգուած ամպերից: Միայն իրիկնադէմին երկինքն սկսեց պարզուել և արեգակի հրային վիթխարի գունդըն դուրս նայեց մառախուղի միջից, ծիրանի գոյնով ներկեց ու ոսկեզօծեց ամպերը, մոխրագոյն քարերը, տան սիւնազարդ պատշգամի սպիտակ մարմարիոնը և անթիւ ու անհամար կայծերի միջով գլորուեց դէպի Միջերկրական ծովը:

Դորա փոխարէն հետևեալ օրը եղանակը հրաշալի էր. օրը սպառնում էր հրատապ լինել, բայց առաւօտը թարմ և զով էր, երկնքի վերայ ոչ մի ամպ չէր երևում: Իսկ երկիրն ընկղմուած էր մի այնպիսի կապուտակ աւազանի մէջ, որ բոլոր առարկաները երկնագոյն էին երևում: Անթէան հրամայեց իրան տանել իր սիրած պիստակենու տակ, որպէս զի այն բարձրութիւնից, ուր կանգնած էր ծառը, կարողանայ լիապէս հրճուել այն ուրախ ու երկնագոյն տեսարաններով, որ պատկերանում էին հեռուում: Կիննան և Տիմոնը միշտ անբաժան էին պատգարակից և ուշադրութեամբ դիտում էին հիւանդի դէմքի փոփոխութիւնները: Նորանում կար մի ինչ-որ սպասողական անհանգստութիւն՝ վրդովմունք, բայց չկար այն մահասարսուռ արհաւիրքը, որը համակում էր նորան կէսօրներից առաջ: Նորա աչքերը

պսպղում էին աւելի կենդանի փայլով, իսկ այտերը վարդագունուեցան թեթեւ կարմրութեամբ: Կիննան, իհարկէ, հիմա մտածում էր ընդհանրով, թէ Անթէան կարող է առողջանալ. և ելք մտածում էր այդ մասին, նա ուզում էր գէտին փռուել, հեկեկալ ուրախութիւնից, օրհնել աստուածներին և այն ժամանակ նորան նորից պաշարում էր այն վրդովմունքը, թէ զա մարուող լուսատուի վերջին ցուքն է միայն:

Յանկանալով մի որ և է տեղից յոյսեր քաղել՝ նա երբեմն նայում էր Տիմոնի վերայ, բայց գուցէ և վերջինի գլխում պտտում էին նոյն մտքերը, որովհետեւ նա խոյս էր տալիս նորա հայացքներից: Մնացածներից ոչ ոք ոչ մի բառով անգամ չէր լիշեցնում, թէ կէսօրը մօտենում է: Բայց Կիննան ամեն ընդհանրութեամբ հայեացքը ձգում էր ստուերների վերայ և սերտ ի թիւտ նկատում էր, որ նոքա հետզհետէ աւելի և աւելի կարճանում են:

Եւ նոքա նստում էին, կարծես, ընկղմուած խոր մտածմունքի մէջ. ամենից քիչ, կարելի է, անհանգիստ էր լինում Անթէան ինքը: Պառկած բաց պատգարակի վերայ և գլուխը լինելով մետաքսեայ ծիրանադոյն բարձերի վերայ՝ նա հրճուանօք ծծում էր մաքուր օդը, որ բերում էր քամին արեւմուտքի հեռաւոր ծովից: Կէս օրուայ դէմ այդ քամին էլ

դադարեց. շոգն անտանելի դարձաւ: Արեւի կիզող ճառագայթների ազդեցութեան տակ ժայռերի վերայ աճող խաշանճը և նարդոսի թփերն սկսեցին արձակել զօրեղ և արբեցուցիչ հոտ: Խուճը խուճը կուտակուած հողմածաղիկների վերայ օրօրվում էին թրթռնիկները: Փոքրիկ մողէսները, որոնք արդէն ընտելացել էին այդ մարդկանց և պատգարակին, ժայռերի արանքից վստահ, բայց և զգոյշ քայլելով դուրս էին սողում քարերի վերայ մէկը միւսի յետեւից:

Ամբողջ աշխարհը նիրհում էր ճաճանչափայլ խաղաղութեան, անամպ մեղմութեան և կապուտակ քնածութեան մէջ: Ըստ երևոյթին, Կիննան ու Տիմոնն էլ խորասուզուած էին այդ արեգակային անդորրութեան մէջ: Հիւանդը փակեց աչքերը, կարծես մի թեթեւ քուն եկաւ վերան, — և ոչինչ չէր աղմկում լուռութիւնը, բացի այն յոգևոցներից, որոնք ժամանակ առ ժամանակ դուրս էին թռչում նորա կրծքից:

Այն ինչ Կիննան նկատեց, որ ստուերը կորցնելով իր ձուռաձեւութիւնը՝ ընկել է ուղիղ ոտների տակ:

Կէս օր էր:

Յանկարծ Անթէան բաց արեց աչքերը և մի ինչոր տաբօրինակ ձայնով ասաց.

— Կհննա, տուր ինձ ձեռք: —
Նա վեր թռաւ տեղից, և նորա բոլոր արիւնը
սառեց. ահա, ահա վերայ է հասնում տեսիլքների
սոսկալի ժամը:

Իսկ նորա աչքերը քանի գնում աւելի և աւելի
լայն էին բացվում,

— Տեսնում ես, ասում է նա, — ինչպէս այնտեղ
օդի մէջ հաւաքվում ու միանում է, ինչպէս զօդ-
դողում, փայփլում ու դէպի ինձ է մօտենում:

— Անթէն, մի նախիր դէպի այն կողմը, գոռաց
Կիննան: Բայց ո՞հ հրաշք, նորա դէմքի վերայ չկար
սարսափ, չրթօնքները բացուեցան, աչքերն աւելի
և աւելի լայն էին բացվում. մի ինչ որ անսահման
բերկրութիւն լուսաւորում էր նորա դէմքը:

— Լուսի սիւնը դէպի ինձ է գալիս, մօտենում
է, շարունակեց նա. — Տեսնում եմ: Դա նա է, դա
Նազովրեցին է . . . Ժպտում է . . . Ո՛վ հեղ . . .
Ո՛վ ողորմած . . . Ճակճակուած ձեռները դէպի
ինձ է մեկնում, Կհննա: Նա ինձ բերում է առող-
ջութիւն, փրկութիւն և ինձ իրան մօտ է կանչում:

Իսկ Կիննան սաստիկ գունատուեց ու ասաց.

— Ուր էլ որ չկանչէ նա, — գնանք նորա յե-
տեւից:

Մի րոպէից յետոյ դէպի քաղաքը տանող քար-
քարոտ ճանապարհի վերայ երևեցաւ Պոնտացի

Պիղատոսը: Դեռ չմօտեցած՝ նորա դէմքից երևում
էր, որ նա բերում էր մի ինչ որ նորութիւն և
որը նա, իբրեւ խոհեմ ու շրջահայեաց մարդ, հա-
մարում էր տգէտ ու դիւրահաւան ամբոխի մի
նոր հրէշալին առասպել: Դեռ նա հեռուից, ճա-
կատի քրտինքը սրբելով սկսեց գոռալ.

— Երևակայեցէք, նոքա դարձեալ բարբաջում
են, թէ նա յարութիւն առաւ:

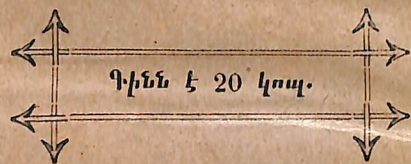

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր:

Երես	Տող	Սխալ	Ուղղիչ
1	1	Հենրիկսս	Հենրիկոս
3	7	Քաջքայուած	Քաջքայուած՝
5	11	յուններէն	յունարէն
8	1	սիգապանձ	սիգապանձ
,	20	արհամարում	արհամարհում
12	17	պերճախօսութիւն	պերճախօսութիւն
,	19	հմտութեանը	հմտութեանը,
15	22	նման	նման՝
,	23	ուրիկ	ուրիչ
16	2	տարբերութիւն	տարբերութիւն
20	20	միւս	միւս
23	2	վեհապանձ	վեհապանձ
27	7	հռովմայեցոց	հռովմայեցւոց
31	22	Ողջ յն	Ողջոյն
32	8	խորտակ էին	խորտակէին
36	19	կանգուն	կանգուն
37	9	բոլորովին	բոլորին
38	21	հաղէտում	հանդէտում
40	23	ներքում	ներքեում
43	15	սրբան	ոլբան
45	4	չորրորդները	չորրորդները
47	10	պատրաստում	պատրաստովում
,	16	իւրաքանչիւրի	իւրաքանչիւրի
,	23	վտանգի	վտանգի
48	12	ընտանիքներով	ընտանիքներով
49	4	էի նայի	էին այլի
53	5	բորաններ	բերաններ
54	9	ճշմարտութիւնը	ճշմարտութիւնը
59	23	լուսաւորեց	լուսաւորեց
63	7	պատշգամի	պատշգամբի
64	5	զէտին	զեաին
"	12	պտտում	պտտում
,	14	սերտ	սիրտ

Վ Ե Պ Ի Դ Յ Ը Է

մի	մի	թիվ	թիվ
մի	մի	1	1
մի	մի	2	2
մի	մի	3	3
մի	մի	4	4
մի	մի	5	5
մի	մի	6	6
մի	մի	7	7
մի	մի	8	8
մի	մի	9	9
մի	մի	10	10
մի	մի	11	11
մի	մի	12	12
մի	մի	13	13
մի	մի	14	14
մի	մի	15	15
մի	մի	16	16
մի	մի	17	17
մի	մի	18	18
մի	մի	19	19
մի	մի	20	20
մի	մի	21	21
մի	մի	22	22
մի	մի	23	23
մի	մի	24	24
մի	մի	25	25
մի	մի	26	26
մի	մի	27	27
մի	մի	28	28
մի	մի	29	29
մի	մի	30	30
մի	մի	31	31
մի	մի	32	32
մի	մի	33	33
մի	մի	34	34
մի	մի	35	35
մի	մի	36	36
մի	մի	37	37
մի	մի	38	38
մի	մի	39	39
մի	մի	40	40
մի	մի	41	41
մի	մի	42	42
մի	մի	43	43
մի	մի	44	44
մի	մի	45	45
մի	մի	46	46
մի	մի	47	47
մի	մի	48	48
մի	մի	49	49
մի	մի	50	50
մի	մի	51	51
մի	մի	52	52
մի	մի	53	53
մի	մի	54	54
մի	մի	55	55
մի	մի	56	56
մի	մի	57	57
մի	մի	58	58
մի	մի	59	59
մի	մի	60	60
մի	մի	61	61
մի	մի	62	62
մի	մի	63	63
մի	մի	64	64
մի	մի	65	65
մի	մի	66	66
մի	մի	67	67
մի	մի	68	68
մի	մի	69	69
մի	մի	70	70
մի	մի	71	71
մի	մի	72	72
մի	մի	73	73
մի	մի	74	74
մի	մի	75	75
մի	մի	76	76
մի	մի	77	77
մի	մի	78	78
մի	մի	79	79
մի	մի	80	80
մի	մի	81	81
մի	մի	82	82
մի	մի	83	83
մի	մի	84	84
մի	մի	85	85
մի	մի	86	86
մի	մի	87	87
մի	մի	88	88
մի	մի	89	89
մի	մի	90	90
մի	մի	91	91
մի	մի	92	92
մի	մի	93	93
մի	մի	94	94
մի	մի	95	95
մի	մի	96	96
մի	մի	97	97
մի	մի	98	98
մի	մի	99	99
մի	մի	100	100

4855

